

תקש AV תמש
ELUL

ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Rudolf Lehmann: *Osel*, 1965. (K textu na stranách 16–17.)

TRYZNA KEVER AVOT

Záříjová tryzna k uctění památky našich blízkých, zavražděných během šoa, se bude konat v neděli 2. září 2018 v Terezíně od 11 hodin. Dopravu, kterou zajišťuje rabinát, je možné si objednat do 27. 8. na telefonním čísle 224 800 849 nebo na rabinat@kehilaprag.cz. Sraz bude 2. 9. v 9.15 u hotelu Intercontinental, Pařížská 30, Praha 1. *ra*

VÝBĚROVÉ ŘÍZENÍ NFOH A SEMINÁŘ

Vyhlašujeme výběrové řízení v programech Péče, Připomínka, Obnova, Budoucnost a podprogramu Naše budoucnost. Uzávěrka je 18. září 2018. Žádosti se podávají prostřednictvím systému Grantys na adrese <https://nfoh-granty.cz/login>. Systém bude otevřen v den uzávěrky do 22 hodin. Odkazy na grantová pravidla jsou součástí systému Grantys a také si je můžete stáhnout na uvedené adrese. Rovněž zde najdete Manuál pro žadatele. V případě jakýchkoli dotazů nás neváhejte kontaktovat.

Zároveň zveze především méně zkušené žadatele na seminář. Dozvíte se podrobnosti z grantových pravidel a společně projdeme vyplnění žádosti a rozpočtu v Grantysu. Seminář se bude konat 4. září 2018 od 10 do 12 hodin v Nadačním fondu obětem holocaustu, Legerova 22, Praha 2, 4. patro. Hlásit se můžete e-mailem koordinátorce Andree Fictumové (fictumova@fondholocaust.cz), nejpozději do 29. srpna 2018.

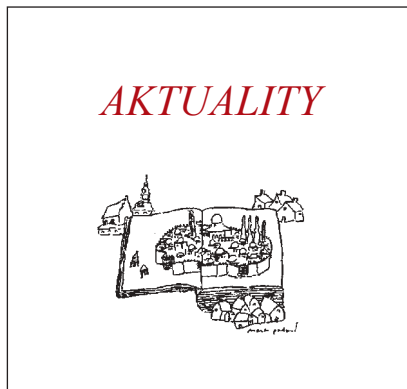
Těšíme se na vaše projekty a případné setkání na semináři pro žadatele.

nfoh

KRAV MAGA A JEJ TVORCA

Imrich (Imre) Lichtenfeld (1910 Budapešť /niektoré zdroje uvádzajú miesto narodenia Bratislava/–1998 Netanja, Izrael) je tvorca izraelského bojového systému krav maga (boj zblízka, prípadne kontaktný boj).

Vyrastal v Bratislave v rodine policajného inšpektora Samuela Lichtenfelda, ktorý bol trénerom bratislavských policajtov v bojových umeniach. Inšpektor Lichtenfeld sa systematicky staral o rozvoj duševných aj fyzických schopností svojich dvoch synov. Jeho mladší syn Imrich sa prejavil ako všestranne nadaný športovec, predovšetkým plavec, ale aj zápasník, gymnasta a boxer. Vo viacerých športoch získal významné ocenenia, okrem iného sa stal r. 1928 junior-

ským majstrom Československa v zápase (v ľahkej aj strednej váhe).

Osud rodiny Lichtenfeldovcov sa dramaticky zmenil po zániku demokratického Československa a vzniku fašistického Slovenského štátu v r. 1939. Sprievodným znakom nástupu fašizmu boli fyzické útoky zamierené na domy a štvrte obývané

židovskými obyvateľmi. Reakciou Imricha Lichtenfelda bolo organizovanie židovskej obrany, ktorá bránila bratislavské židovské domy pred útočníkmi. Väčšina členov obrany sa rekrutovala z podobného prostredia ako Imrich Lichtenfeld, boli to boxer, zápasníci a vzpieraci.

Lichtenfeldovi sa v poslednej chvíli (r. 1940) podarilo opustiť Slovensko a emigrovať do Palestíny. Bol jedným z pasažierov dunajského parníka Pentcho, ktorý sa dostal až k moru a nakoniec stroskotal v Grécku. Lichtenfeld sa dostal do Palestíny r. 1942 a o ďalšie dva roky už trénoval v sebaobrane príslušníkov elitných vojenských jednotiek Hagany a Palmachu. V tejto činnosti pokračoval aj po založení Štátu Izrael, kde sa stal známy pod menom Imi Sde-Or. Systém boja a sebaobrány krav maga sa dnes vyučuje na izraelských školách, používa ho izraelská armáda a venuje sa mu množstvo záujemcov na celom svete.

Na Slovensku je príbeh Imricha Lichtenfelda pomerne málo známy. Približuje ho súčasná výstava *Krav maga a jej tvorca* v Múzeu židovskej kultúry – Slo-

venskom národnom múzeu. V súvislosti s výstavou bola na fasáde budovy na Židovskej ulici 1 odhalená pamätná tabuľa, ktorá verejnosti pripomína život a pôsobenie tohto významného občana Bratislavy. *jj*

VÝSTAVA MALÝ TROSTINEC

Dokumentárna výstava s názvom *Vyhlašovacie stredisko Malý Trostinec – dejiny a pamätka* probíha ve výstavných priestoroch IV. dvora Malé pevnosti (cela č. 41) Pamätníku Terezín. Malý Trostinec, dnes predmestí Minsku, bol v období od jara 1942 do leta 1944 najväčším vyhlašovacím komplexom na území okupovaného Sovietskeho svazu. Aby vrazi zahladili stopy, koncom roku 1943 nechali tela obetí vykopať a spáliť. Mimořádná státna komise pro vyšetřování nacistických zločinů odhadla v srpnu 1944 na 206 500 obětí – především běloruských, rakouských, německých a českých Židů, civilistů, partyzánů, odbojářů a sovětských válečných zajatců. Po roce 1945 vznikaly na místě sovětské vzpomínkové památníky, velký památník byl slavnostně otevřen v roce 2015. Tato výstava – německo-běloruský pilotní projekt – oběti uctívá a súčasne ukazuje, jak a v kterých místech v Bělorusku, Německu, Rakousku a v České republice se na zavražděné vzpomíná. Zabývá se však také topografií vraždění a samotnými pachateli. Výstava je prístupná do 30. září denne od 9 do 18 hod.

ztis

OBSAH

- Zemfel Claude Lanzmann 3
 Komentár k Tófe, bohoslužby 4–5
 Rozhovor se sochařem a judaistou Valerianem Trabalkou 6–7
Pierot ve svitu luny
 O malíři Josefu Hermanovi 8–9
 R. Pipes:
Jasnost a úspornost slov 10–11, 18
David a Šalomoun – historické jádro a dobová interpretace 12–13
O Uhdeově Zázraku v černém domě 14–15
Finchleystrasse
 – o Galerii Ben Uri v Londýně 16–17
Odkedy čítáme Šma – ukážka z knihy *Antológia Talmudu* 19
Odkud pocházel A. Goldstein či J. Brady 20, 26
Izrael: Velmoc narozených dětí 21
 Výběr z českých médií 22
 Kalendárium 23
 Zemřela Marta Davouze 23
 Zprávy z kultury, z obcí a ze světa 24–28

Smrt nenáviděl, zároveň ho rozčilovala, fascinovala a neodolatelně přitahovala. Claude Lanzmann ji potkával už jako mladý člen protinacistického odboje v Clermont-Ferrand v Auvergne ve střední Francii. Ty, co v nebezpečné a vzrušující hře o život prohráli, čekala kulka nebo jim vaz srazila široká sekera. Možná proto vždy nosil hlavu trochu schovanou mezi rozložitými rameny, jako kdyby se mu šikmé ostří gilotiny mělo každým okamžikem zakousnout do šíje.

Jeho předci uprchli do Paříže před východoevropskými pogromy, nicméně v rodině se tradice nedržely. Za orlí nos své emancipo-

vané matky, která se s otcem rozvedla, když mu bylo devět let, se dokonce styděl. Žida z něj udělali nacisté. Až po válce si uvědomil, jak výjimečný osud celá jeho rodina měla. Nikdo neskonal v táboře, všichni přežili, matka Paulette, mladší bratr Jacques i sestra Évelyne, on a jeho otec Armand dokonce se zbraní v ruce. Jiní, miliony jiných, tohle štěstí a možnost neměli.

HLAD PO ŽIVOTĚ

Lanzmann vyšel z války jako na smrt rozzloubený mladý muž. Pokládal ji za obscenní, nepochopitelnou a neuchopitelnou, spojil s ní svůj život. Zkoumal ji neustále, intenzivně a obsesivně, ať už na Goyových obrazech, skrze vlastní filmy, knihy a články, naposledy na perverzních videích islamistů z IS – ten prchavý okamžik, kdy oči zvolna vyhasnou a přestanou vnímat svět, kdy nůž hlavu plně oddělí od těla.

Čím více se zaobíral smrtí, tím hladovější byl po životě. Bral si ho plnými hrstmi, bez skrupulí, bez váhání, arogantně, přímočaře. Stejně jako ženy. Většina se mu oddala dobrovolně a bez odporu. Se třemi se postupně oženil. Dlouhý, zásadní vztah prožil v padesátých letech se spisovatelkou a filosofkou Simone de Beauvoir. Láskyplně jí říkal „Castor“ a obdivoval ji pro intelekt i krásu. Byl jediným mužem, se kterým sdílela nejen lože, ale načas i domácnost.

To už byl aktivním účastníkem levicového intelektuálního a revolučního kvasu pařížské Latinské čtvrti a redaktorem hlasu existencialistické avantgardy, žurnálu *Les Temps Modernes*. Patřil mezi zapřísáhlé odpůrce koloniální války v Alžírsku, jako jeden z prvních ve svých kruzích ale také zpytoval realitu

NDR, SSSR, maoistické Číny, v Severní Koreji se dokonce bláznivě zamiloval.

Stejně vášnivě jako miloval, také lyžoval, lezl po horách, pilotoval, cestoval, řečnil, psal, točil, hádal se. A hlavně pracoval, neustále, do úmoru. Smrt však vždy pobývala poblíž. V roce 1966 spáchala sebevraždu jeho sestra. Jak sám zdůrazňoval, o smrti a nikoli o přežití byl i film, jemuž přál, aby mohl zůstat bez názvu a který nakonec pojmenoval *Šoa*. To slovo vyjadřo-

života vstupoval zas a zas, s neomaleností a sebejistou brutalitou rozzuřeného býka, jehož fyziognomií připomínal.

Ač byl a až do konce zůstal levicovým intelektuálem, částí levice byl nenáviděn stejně zuřivě jako extrémní pravici. Personou non grata se pro ni definitivně stal, když po snímcích *Proč Izrael* a *Šoa* natočil další, tentokrát pět hodin trvající veledílo. Film o vyhlazování ještě tolik nevdal, zde ale ukázal „syny a vnuky sonderkommand z Osvětimi“, Židy hrdé, mladé a neohrožené, bránící se a bojující, schopné rány nejen přijímat, ale i rozdávat. K lásce a obdivu k životaschopnosti Izraele se vždy hlásil a nikdy se za to neomlouval. Uvedení filmu *Cahal* o armádě židovského státu provázely halasné demonstrace, dokonce násilí.

BEZ KOMPROMISŮ

S hlupáky, jak protestující a mnoho jiných bez rozpaků nazýval, byla škoda marnit čas. V jeho světě nebylo mnoho místa pro kompromisy. Když jde o věci bytí a nebytí, člověk může řešit pouze černobílou volbu, zda stát se silami světla, nebo tmy, nelze si lámat hlavu detaily a nuancemi.

Proto měl vždy blízko k Sartrovi, nikoli Camusovi – a to i v případech, kdy se názorově rozcházel, třeba právě v otázkách antisemitismu nebo vztahu k Izraeli.

Bývalým i současným nacistům, kolonialistům, extrémní levici, popíračům a relativizátorům šoa, zpochybňovačům existence židovského národa a jeho práva na život ve vlastní zemi, těm všem ukazoval vztyčený prostředníček. Provozoval je o to víc, že se jejich zavilé zlobě vysmíval. Podobně jako když bývalému dozorcovi z Treblinky Franzi Suchomelovi před kamerou slíbil, že jeho jméno nezveřejní, aby ve filmu tento slib okamžitě porušil. Stejněmu Suchomelovi, který přichází do vyhlazovacího tábora ujistňoval, že po koupeli ve sprchách půjdou na práci. Války se zlem se vedou nevybíravými prostředky.

Smrt si ještě v roce 2017 vzala jeho třiačtyřicetiletého syna Félix. Pro samotného Clauda Lanzmanna si přišla ve čtvrtek 5. července 2018. Tentokrát se jí nepokoušel utéci, ani se s ní nepřel, nebojoval. Nebylo už proč. Vždyť se znali tak dlouho a důvěrně.

LUKÁŠ PŘIBYL

SMRT NENÁVIDĚL

Ve věku 92 let zemřel Claude Lanzmann, autor filmu Šoa

valo ticho, samotu, zmar a prázdnotu mnohem lépe než „holokaust“.

Foto archiv.

ŽIVOTNÍ DÍLO

Svému životnímu dílu věnoval skoro dvánáct let a dokončil je, když mu bylo devětapadesát. Devět a půl hodiny trvající minimalistická symfonie slov a obrazů bez jediného archivního záběru je složena z celkem 350 hodin výpovědi hrstky židovských přeživších, polských vesničanů, nacistických vrahů od psacího stolu i plynových komor a komentářů historiků. Lanzmann tak vytvořil nejzásadnější vizuální rozklad nejsystematičtější a nejrozsáhlejší genocidy v dějinách a jednou provždy změnil historii filmu. Z materiálu natočeného pro *Šoa* vycházel ještě v několika pozoruhodných snímcích, ty však jeho geniální opus magnum už z podstaty věci překonat nemohly.

Filmem *Šoa* si kromě mnoha obdivovatelů získal i spoustu nepřátel. Zejména proto, že se nezabýval polským utrpením, zajímala ho jen židovská smrt – a nutně i polský podíl na ní. Zabývat se tím, zda Židé byli zároveň i obětmi obětí, nebylo jeho cílem. Polská vláda požadovala zákaz filmu. Lanzmann do politické arény během svého dlouhého

KDE ZAČÍNÁ A KONČÍ KULTURA (PARŠAT REE)

„Jste syny Hospodina, svého Boha, nezraňujte si těla zářezy a nevkládejte lysinu mezi své oči pro mrtvého, protože jsi lid, svatý svému Bohu!“ (5M 14,1) Podle Rambana jde o objasnění příkazu v 3M 21,5, kde Bůh přikázal kněžím: „Nevyholujte si na hlavě lysinu a nezařezávejte si do těla zářezy.“ Moše zde objasňuje, že se zákaz nevztahuje pouze na kněze, nýbrž na celou obec Izraele, protože „všichni jste svatí a všichni jste syny Hospodina“! Jestliže by příkaz v 3M platil jen pro kněze, byl by kněz pro poškození svého těla nevhodný ke službě Bohu, ale Moše v 5M 14,1 říká, že se to vztahuje na celý Izrael, „protože jsi lid, svatý svému Bohu“ a bohoslužbou je každý život.

Mnohem starší midraš Sifre k tomu uvádí názor rabiho Jehudy, že když Izrael plní Hospodinovy příkazy, je svatý lid, a neplní-li je, svatým lidem není. Rabi Meir však naopak říká, že je svatým lidem tak či onak, a uvádí pro to důkaz z prorocké knihy Hoše 2,1, že v době vykoupení jim už nebude Bůh říkat „nejste můj lid“, ale bude jim říkat „jste synové živého Boha“! Pak je ovšem otázka, proč Bůh zakazuje sebezraňování a lysiny kvůli mrtvému všem Izraelitům. V tom se názory rozcházejí. Podle Rašiho je tomu tak proto, že Izrael má zachovávat krásu Boží podoby a ne ji hyzdit zářezy a lysinami. Podle Rambana však jeho výklad postrádá logiku. Kdyby šlo o zachování krásy Božího obrazu, neplatil by ten zákaz jen kvůli mrtvému.

Cituje proto názor rabiho Avrahama ben Ezry, jenž zdůrazňuje, že Židé jsou Božími syny, a budou-li si toho vědomi, budou si uvědomovat, že je Bůh miluje. A budou-li si vědomi, že je miluje jako otec syny, nebudou se fyzicky poškozovat kvůli bolesti, již jim působí. Všechno, co vám udělá, je pro vaše dobro, a i když jako malé děti nechápete počínání svého otce, můžete na něj spoléhat. Izrael je svatý lid, a proto ať nečiní, co na znamení zármutku dělají ostatní národy. Ramban ale naproti tomu vysvětluje, že zákaz sebetřýznění kvůli mrtvému v sobě skrývá ubezpečení o zachování duše po smrti. Jsi-li svatý lid a Hospodinův výběr a Bůh nestvoří žádnou duši s úmyslem ji od sebe zapudit, není namístě si kvůli duši mrtvého dělat zářezy a vyholovat si lysinu, ani když člověk zemře v mládí.

Písmo nezakazuje pláč, jelikož je přirozené oplakávat i ztrátu milovaných

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

Marc Chagall: *Abraham oplakává Sáru*, 1931.

a jejich odchod do ciziny, když jsou živí, ale pro naše rabíny z toho vyplynul zákaz truchlit nad duší zemřelého více, než je třeba, protože ta žije i po smrti těla, a dokonce i těla spravedlivých očekává vzkříšení z mrtvých. Je-li z tohoto hlediska sebetřýznění a vyholování si lysin kvůli mrtvému u ostatních národů výrazem bolesti nad konečnou a neodvolatelnou ztrátou milovaného člověka přirozené, v případě Izraele nejenže postrádá smysl, ale je profanací Hospodina a samotného pojmu svatý lid. Proto věnuje židovská halacha velkou pozornost kodifikaci pravidel chování, spojených s umíráním, úmrtím, zaopatřením mrtvého až po pohřeb a období smutku po něm.

Poučný je přitom způsob, jímž je pozůstalý povinen projevit bolest nad smrtí příbuzných a učitelů v okamžiku, kdy se o ní dozví. Jejím výrazem není poškozování vlastního těla, ale oděvu, jenž je jeho tělu nejbližší. Před jeho roztržením (*kri' a*) na šíři dlaně pronáší proto požehnání za příkaz *kri' a*, jímž Bůh Izrael posvětil, ale až do zakrytí rakve hlinou je s ohledem

na svou bolest osvobozen ode všech příkazů. *Avelut*, období smutku, je pak odstupňováno s přihlédnutím k postupnému návratu do společenského života na týden, měsíc a rok od úmrtí. Během *šiv'a*, sedmi dnů nejhlubšího smutku, se ale *avelim*, truchlíci pozůstalí, vystříhají vycházení mezi lidi a plně věnují svou mysl ráně, jež je postihla. Slova útěchy, s nimiž přicházejí vzdálenější příbuzní, přátelé a známi, nejsou ani povinni přijmout. Proto ani halachou předepsaná slova útěchy neopomíjejí skutečnost, že se člověk se smrtí svých nejbližších může i v dalších letech vyrovnat jen částečně. Úplnou útěchu mu může poskytnout až Bůh, když jej učiní svědkem a účastníkem posledního vykoupení: *Hamakom jenachem otcha betoch šavej Cion virušalajim*. Nechť tě uprostřed vracející se na Cion a do Jeruzaléma utěší Bůh.

Není zde místo, abychom probírali celou problematiku *avelut*. Místa pro to, abychom se zabývali přístupem sekularizované české společnosti k smrti, máme však možná až příliš. Židovský ritus by u průměrného Čecha vzbuzoval stejně pobavený úsměv, jako u Židů vzbuzují pohřební rituály starých Egyptanů. Průměrný český občan by dospěl k závěru, že Židé věnují smrti až chorobnou pozornost. Už si odvykl se tímto faktem zabývat, natož mu dát jakoukoli formu. Jen mizivých několik procent Čechů se účastní jakéhokoli veřejného rozloučení s nejbližšími příbuznými, nemluvě o pohřbu samotném. Naopak se snaží vrátit co nejdřív k všedním starostem a na svůj smutek co nejdříve zapomenout. Proč se také trápit, když se tím mrtvému život nevrátí?

Nejmarkantnějším rysem každé kultury je její zacházení se smrtí. Pohanské kultury přikazovaly lidem se na znamení smutku trýznit, aby si tím připomínali ztrátu nenahraditelného člověka, a mělo to snad smysl. Co však svým lidem přikazuje současná česká kultura, hrdá na své kulturní statky? Vymazat bolest a smrt z paměti a ze života, odsunout je z vědomí? Tento přístup říká vlastně už úplně bez obalu, že lidský život, kromě toho, že je žit, nemá absolutně žádnou hodnotu, a jestliže se někdo trápí, že ztratil milovanou bytost, je to jeho soukromá věc. Bolí-li tě srdce, jdi k lékaři, v tomto případě k psychiatrovi. Ten ti dá prášky a hned ti bude líp. Ještě větší neštěstí ale je vyměnit za bezcennou věc něco tak cenného, jako je dobrá rada k životu.

EFRAIM K. SIDON

PROČ KONČÍ CIVILIZACE**Ekev (5M 7,12– 11,25)**

Co nejvíce ohrožuje svobodnou společnost? V paraše Ekev to Mojžíš formuloval takto: „Proto se chraň zapomenout na Hospodina, svého Boha, že bys nezačoval jeho příkazy, soudy a nařízení, jak ti dnes přikazují. Aby se nestalo, že bys jen jedl a sytil se, stavěl pěkné domy a zlenivěl. Že by se rozhojnil tvůj skot a tvůj brav se množil, množilo by se ti jen stříbro a zlato a všechno, co máš. A tvé srdce by se začalo povyšovat a zapomněl bys na Hospodina, svého Boha, jenž tě vyvádí ze země Micrajim, z domova otroků.“ (5M 8,11–14)

Mojžíš tím nové generaci sdělil, že skutečné nebezpečí a životní test nepředstavovalo čtyřicetileté putování pouští, ale že ta pravá zkouška nastane, jakmile Izraelci dobudou a osídlí zemi a začne se jim dobře dařit.

Hlavním lidským problémem není chudoba, nejistota a otroctví, nýbrž nadbytek, bezpečí a svoboda. Mojžíš byl první, kdo toto dějinné pravidlo vyjádřil. Později, ve 14. století, je formuloval velký islámský myslitel Ibn Chaldún; v 18. století pak italský politický filosof Giambattista Vico a nedávno harvardský historik Niall Ferguson. Chaldún tvrdil, že když se civilizace dostanou na vrchol, její elity přivyknou luxusu a lidé jako celek ztratí sociální solidaritu. Stanou se posléze obětmi méně civilizovaných, ale soudržnějších a agresivnějších dobyvatelů.

Zajímavě téma pojal Bernard Russell v úvodu svých *Dějiny západní filosofie*. Za dva vrcholy civilizace pokládá starověké Řecko a renesanční Itálii. Oba tyto útvary v sobě obsahovaly zárodek své vlastní zkázy. N. Ferguson dokládá, že Západ získal dominanci díky své soutěživosti, vědě, demokracii, medicíně, konzumerismu a protestantské pracovní morálce. Dnešní společnost však přestává věřit sama sobě a hrozí jí úpadek.

Mojžíš v Knize Dvarim navrhuje vytvořit společnost schopnou bránit se obvyklým zákonům, jimž podléhají civilizace, tedy cyklu vzestupů a pádů. Jaký nabízí Tóra recept? Každý člověk sdílí odpovědnost za celou společnost. Každý zná historii svého národa, principy, které ho stvořily, a každý studuje a chápe zákony, které vládnou všem. A každý je učí své děti tak, aby je i ony sdílely a žily podle nich.

(Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.)

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách – srpen 2018 – av/elul 5778

Staronová synagoga

27. 7.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
28. 7.	sobota	ŠABAT NACHAMU VAETCHANAN 5M 3,23–7,11 hf: Iz 40,1–26 mincha	20.20 hodin
		konec šabatu	21.52 hodin
3. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
4. 8.	sobota	EKEV 5M 7,12–11,25 hf: Iz 49,14–51,3 mincha perek 4	20.10 hodin
		konec šabatu	21.39 hodin
10. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
11. 8.	sobota	ŠABAT ROŠ CHODEŠ REE 5M 11,26–16,17 mf: 4M 28,9–15 hf: Iz 66,1–24 mincha perek 5	19.55 hodin
		konec šabatu	21.25 hodin
12. 8.	neděle	2. den Roš chodeš elul	
17. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
18. 8.	sobota	ŠOFTIM 5M 16,18–21,9 hf: Iz 51,12–52,12 mincha perek 6	19.40 hodin
		konec šabatu	21.10 hodin
24. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
25. 8.	sobota	KI TECE 5M 21,10–25,19 hf: Iz 54,1–10 mincha perek 1–2	19.25 hodin
		konec šabatu	20.54 hodin
31. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
1. 9.	sobota	ŠABAT SLICHOT KI TAVO 5M 26,1–29,8 hf: Iz 60,1–22 mincha perek 3–4	19.10 hodin
		konec šabatu	20.38 hodin

V sobotu a svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,

mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.

1. 9. První slichot ve 22.00 hodin.

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu od 8.50 hodin.

Večerní bohoslužby se konají 6. 7. v 19.30 a 20. 7. v 19.30 hodin.

Vyjma uvedených se zde večerní bohoslužby nekonají.

Bejt Simcha

Kabalat šabat každý pátek od 18.30 hodin.

NEMĚNIL BYCH NA TOM NIC

Rozhovor se sochařem a judaistou Valerianem Trabalkou

Když jsme se před lety setkali v Bratislavě, bylo to období, kdy se na všech stranách mluvilo o identitě. Tehdy jste řekl, že s identitou žádný problém nemáte.

Nemám s tím problém. Nosil jsem někdy v osmdesátých letech na krku na řetízku takovou starou izraelskou minci a někdo z obce se mě zeptal, co to mám. To je židovská mince, řekl jsem, já jsem Žid, to nevíš... Nikdy v životě jsem s tím neměl problém. Jsem na to hrdý, hrdý na to, že jsem Žid a překvapilo mě, když mi přišla do ruky kniha s názvem *Nechcel som byť Židom*. To nikdy nebyl můj případ.

Bylo to tak odjakživa?

V různé míře ano. Ale až když jsem studoval v šedesátých letech minulého století v Krakově na Akademii výtvarných umění, dostal jsem se tam k jednomu pánovi, který učil Židy – tam jsem se konečně něco podstatnějšího o židovství dozvěděl a naučil. Později, před nějakými 15 lety, jsem byl znovu v Krakově. Zašel jsem tam

do synagogy a jen jsem do ní vstoupil, v tom okamžiku mi v mysli zazněl citát: *šnej macu talis echad* – dva najdou jeden talis – (a rozdělí se o něj).

Když jsem se vrátil ze světa do Bratislavy, měl jsem doma hebrejský chumaš a snažil jsem se ho číst. Tehdy nebyl k dispozici žádný hebrejsko-slovenský ani hebrejsko-český slovník. Ale v knihkupectví Sovětská kniha jsem našel slovník hebrejsko-ruský a s jeho pomocí jsem si překládal slovíčka, která jsem neznal a vypisoval je na kartičky. To byl začátek mé práce na prvním hebrejsko-slovenském slovníku, který potom v roce 1996 vyšel tiskem.

Těch cest k poznání je mnoho. Já jsem si zvolil tu, že chci vědět. Chci, abych rozuměl, i když se jedná o věci, které jsou pro mě nepochopitelné. Ale

nechávám to na Šefovi. Tak je to i s tou hebrejštinou. Je to velice systematický jazyk. Když poznáš kořen, tak víš všechno. A to je krása, je to nádhra bádát v tom, v těch slovech a větách, a tak to dělám.

Dlouhá léta jste se také zabýval (a živil) uměním.

To se ani nedá říct, že uměním. Dělal jsem fontány, které ani moc za umění

Valerian Trabalka 2018. Foto Jiří Daniček.

nebyly považovány, a potom, později, jsem se věnoval sochařskému designu. Navrhoval jsem informační systémy, hlavně z kovu, a uživil jsem se. Nemusel jsem se srát po všelijakých komisích, které o všem, čemu se říkalo „umění“, rozhodovaly.

Jednou jsem dostal nabídku, abych pro nějakou příležitost udělal Iva, státní znak. Tehdy byl ještě na tom husitském štítu, jak ho předělali někdy v šedesátých letech. Já jsem ho ale modeloval podle mince z první republiky, protože v té podobě je mnohem hezčí. Přijdu na komisi, to muselo být, a bylo zle. Pan profesor nás sprdnul, že takhle to nejde, že lev musí vykročovat levou nohou dopředu. Na pravé má stát. Tak jsem si sehnal kus paузáku, obkreslil jsem tu nohu, a vrátil

jsem se. Paузák jsem položil na návrh a jednoduchou animací lev udělal krok. Tak, pán profesor, jak to má být? On koukal a povídá: „no takhle“ a dal mi razítko. Paузák jsem pak sundal a medaili udělal podle svého. Vůbec poslední moje sochařská práce byla kopie toho svatého, jak on se jen jmenuje, stává na mostě, Jan Nepomucký. A to se mi vymstilo, usekl jsem si při té práci kus palce.

Ovlivnil vás některý malíř nebo sochař?

Z českých to byl Josef Váchal. To je nádhra. Když se podíváš na moje grafiky, tak to poučení z jeho práce tam najdeš, i když téma je jiné. Taky profesor Tröster v Praze mě ledacos naučil a tady na Slovensku Vašek Kautman. To jsou lidi, které jsem měl a mám rád. Ale kopírovat někoho, to jsem nedělal a ani to neumím. Vždycky jsem se chtěl dostat ke všemu vlastní cestou.

A četba?

Nemám na to moc čas. Teď jsem četl Fedora Gála. Je to o tom, co jsme všichni zažili, a tak nějak bych to napsal i já. Taky mám rozečtenou knížku od Petera Salnera, ve které popisuje pohřební zvyky. Dokonce mě, abych

se pochválil, i dvakrát cituje. Ale romány a podobné věci už moc nečtu.

Vedete židovský život doma i na veřejnosti, jsou s tím spojené nějaké problémy?

No, tady na Kopaniciach všichni vědí, že jsem židák. Chvilí trvalo, než se lidem podařilo vysvětlit, že jsem Žid původem a náboženstvím a ne, jak se na Slovensku říká židožid, tedy skrb-lík. V takovém významu slovo žid obyčejní lidé běžně užívají. Měl jsem na akademii kamaráda, byl to celkem vzdělaný člověk, a ten o mně jednou řekl: „Vždyť to není žádný židák, je normální jako jiní slovenští chlapi. Aj víno zaplatí, a nesere se.“

Tady si na mě lidé zvykli, nenabízejí mi, když se sejdeme, co já nejím,

a celkem mě respektují. Vlastně s tím žádný problém nemám.

Už tady na vsi pod Javorinou žijete dvanáct let. Jak vypadá váš běžný den?

Vstávám okolo šesté, umyju si ruce, pomodlím se a sednu si k počítači. Vlastně ne, ještě si před tím vyčistím zuby (slivovici), pustím z kurníku slepice a ovečky na louku, a potom se začnu učit a současně překládat. Hebrejské texty, z Mišny, z Talmudu nebo z liturgie, ze siduru i z machzorů, denně tak čtyři pět stránek.

Měl jsem v posledních letech tři mozkové příhody, a mimo jiné jsem ztratil cit v rukou. Ledacos se spravilo, ale ten cit už se nevrátil. Když to přišlo potřetí, zasáhlo to i řeč. Ležel jsem v nemocnici a soused vedle na posteli chrápal. Strašně chrápal celou noc a často i ve dne a já mu nemohl říct „přestaň, proboha“. Až jednou – ten člověk zase strašně chrápal a na pokoji byla právě sestřička – se mi podařilo po dlouhé době vyslovit první artikulované slovo: „Do riti!“

Je to těžké učit se znovu mluvit?

Nejhorší je, že se mi nechce, nechce se mi. Načo, říkám si, mám hodnou ženu, ta řekne všechno za mě... Jak vidíš a slyšíš, něco jsem zvládnul, a něco taky ne. S grafikou je to podobné. Občas něco udělám, ale technicky mi to dělá problémy. A potom, nemám na všechno čas.

Asi nejvíc mi vadí, že mi následky těch tzv. mozkových příhod zabraňují v soustředění na modlitbu. Dokážu text číst a s jistou námahou i vyslovovat, ale mozek se opožďuje při sledování významu těch slov. Možná je to tím, že se modlitbami a jejich překlady zabývám tolik, že už mi nezní tak přirozeně a upřímně jako dřív.

Lidé z Bratislavy si vás pamatují ze svátků a ze sederů také jako kantora...

Teď už se modlím hlavně doma. Děláme si tady na Pesach sederové večere, na některé svátky jezdíme do Bratislavy, jednou za měsíc bývá v Trenčíně na obci ve čtvrtek rabín Kapustin, tak tam také chodíme. Je tu po vsich ještě pár Židů, kteří tam

také zajedou, a tak ani v tomhle ohledu tu nejsme úplně sami.

S uznáním se mluví o vaší slivovici.

Ano, máme sádek, švestky, jablíčka i hrušky, taky belice, co jsou takové aromatické žluté švestky, regionální zvláštnost...

A co politika, sledujete ji, máte na ni nějaký náhled?

Mám. Myslím si, že ten pán, kterého jsme zvolili za prezidenta, Andrej Kiska, je dobrý. Škoda, že nebude pokračovat. Pak je dobré, že odešli ti dva, Fico a Kaliňák. I když ve skutečnosti neodešli, aspoň na čas zmizeli. A nedokážu se zorientovat v těch pánech, kteří by je měli nahradit. Já jsem volil Most, a už je volit nebudu. I když to mysleli dobře, udělali to zle. A koho volit, nevím.

Když se podíváte těch málem už osmdesát let zpátky, chtěl byste na tom, co se stalo, něco podstatného změnit

Kdybych... Všechno je uloženo tam nahoře, a i kdybych mohl, neměnil bych na tom nic. Jestli jsem občas šťastný, tak právě proto, že věci se staly tak, jak se staly.

A nějaké nesplněné přání?

Ty knížky, které jsem napsal a přeložil. Kdybych se dožil jejich vydání, dal bych za to všechno. Nebojím se smrti, jen mi bude líto toho, že nevidím svoji práci dokončenou.

JÍŘÍ DANÍČEK

* * *

VALERIAN TRABALKA, sochař, grafik a možná vůbec na prvním místě judaista, se narodil v Bratislavě 9. března 1942. Studoval v Krakově na Akademii výtvarných umění (1961–1963), na pražské UMPRUM (1963–1964) a na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě (1969–1975). Od roku 1996 do roku 2006 přednášel v Institutu judaistiky Univerzity Komenského v Bratislavě judaismus a vyučoval klasickou hebrejštinu. Věnoval se analýze hebrejských biblických textů a v roce 1996 vydal *Prvý hebrejsko-slovenský slovník*. Je autorem textů *Úvod k rabínským komentářům, Hala-cha a Agada a Komentáře k Tóře*. Čtyřikrát také absolvoval dvouměsíční

studijní pobyt na univerzitě v izraelské Haifě.

Od léta 2006, kdy odešel do důchodu, žije a překládání z hebrejštiny se věnuje na lubinských Kopaniciach pod Javorinou. Z jeho překladů zatím vyšly *Pesachová hagada* (2004), *Antológia Talmudu* (2016), *Antológia Mišny* (2017), *Modlitby synov Jisraela* (sidur na sobotu, 2016) a *Modlitby synov Jisraela* (sidur na piatok, 2018). Do tisku jsou připraveny knihy *Šulchan aruch Šloma Ganzfrieda*, *Maimonidova Kniha příkazů*, překlady *Haftarot*, *Sidur a Pět svátečních svitků* (Ester, Píseň písní, Žalozpěvy, Rut a Kazatel).

Jako výtvarník je asi nejznámější svými grafickými cykly *Maase Berešit – Skutky stvorenia a Brachot – Požehnaní*. *Maase Berešit* se skládá ze čtyřiceti linorytů, inspirovaných první kapitolou 1. knihy Mojžíšovy, cyklus *Brachot* představuje třicet grafických listů – výtvarných ekvivalentů hebrejských požehnaní pro nejrůznější příležitosti. Je také autorem chanukije, která se každoročně zapaluje na Rybném náměstí, a podílel se na restaurování náhrobků na starém bratislavském židovském hřbitově.

V bratislavské obci patřil k výrazným postavám, ať už jako pravidelný minjanman, jeden čas také jako gabaj nebo také kantor. A vlastně nejen v obci, ale i v Bratislavě vůbec. Jak to jednou sám charakterizoval, když vyprávěl, jak ho tehdejší předseda obce pan Reich přemlouval, aby šel do Jeruzaléma studovat na rabína. „Pane Reich,“ odpověděl Valerian, „umíte si představit, že bych byl rabínem v Bratislavě, kde mě zná tolik lidí?“ A pan Reich musel uznat, že na tom něco je.

Vypravili jsme se koncem května s přítelem nás obou Jarem Franekem na lubinské Kopanice, abychom se po dlouhé době s Valérem setkali, zjistili, zda a jak si žije, co práce, jak zdraví a tak vůbec. Strávili jsme s ním a jeho ženou Janou hezký den, společně jsme podnikli malý výlet na Javorinu, pochválili slivovici a hlavně si povídali. O čem, to se dá částečně vyrozumět z otištěného rozhovoru, který si neklade za cíl představit Valeriana Trabalku v celé šíři a velikosti. Je to jen zpráva o tom, že pořád žije, pracuje a že na svět nezanevřel. **jd**

PIEROT VE SVITU LUNY

Josef Herman, malíř, který chtěl vytvářet obrazy ticha

Na výstavě Jankela Adlera ve Wupertalu (viz *Rch* 7/2018) jsou vystaveny i dva obrazy dalšího, mně do té doby neznámého východožidovského

seznámil a sprátelil s Jankelem Adlerem. Kvůli vzrůstajícímu antisemitismu emigroval v roce 1938 z Polska do Bruselu, později žil v Paříži. Po

Josef Herman: *Hráči*, 1938.

malíře Josefa Hermana. Natolik pozoruhodné, že se mi i se jménem autora ihned vryly do paměti. Při nedávné návštěvě Berlína jsem šťastnou náhodou v knihkupectví objevil jeho monografii vydanou v Londýně roku 2009.

VARŠAVA, PAŘÍŽ, GLASGOW

Josef Herman se narodil 3. ledna 1911 v židovské rodině ve Varšavě,

Stránka ze skicáře *Čas v Izraeli*, 1953.

v letech 1930–1932 studoval na uměleckoprůmyslové škole v místě svého rodiště. Roku 1935 se stal zakládajícím členem levicové umělecké skupiny Czapa Frygijnska a roku 1936 se

obsazení Francie Německem se mu podařilo uprchnout do Velké Británie. Zde se roku 1942 dozvídá o zavraždění celé své rodiny nacisty ve varšavském ghettu. V Glasgowě se opět setkává s Adlerem, který mu pomáhá překonat těžkou duševní krizi. V té době začíná malovat obrazy s náměty ze života rybářů a zemědělských dělníků. Jejich hlavním tématem je těžká, vysilující fyzická práce. Maluje rovněž obrazy, ve kterých reflektuje situaci evropských Židů. V letech 1944–1953 žije Herman v hornické vesnici Ystradgynlais v jižním Walesu, kde se seznamuje s neradostným životním údělem a namáhavou prací horníků. Ti se pak stávají důležitou a trvalou inspirací jeho obrazů. Když 19. února roku 2000 v Londýně umírá, patří jeho rozsáhlé malířské dílo k uznávaným hodnotám britského umění 20. století.

PURIMOVÍ HRÁČI

Na jednom z prvních dochovaných obrazů, malovaném zřejmě krátce po příjezdu do Bruselu, je ženské torzo, které s divošskou radostí brčkem srká jakousi podivnou hmotu ze sklenky, která jako by rostla z výstřihu blůzky, zpod které se místo ňadra tlačí ven jablko s třešněmi, zatímco druhý prs je zpodoběn jako nezakryté jablko na tácku. Ve vlasech má žena vpletené květy a na hlavě místo šátku banány. Expresivní a divoce barevný obraz, jediný, který zachycuje radost, byť velmi živočišnou. Snad autorovu, po změně pro něho nepříjemného prostředí v Polsku krátce před válkou.

Jiný obraz z téže doby již tak radostný není. Hráči v téměř prázdném lokálu, posedlí svou vášní, podle výrazu očí plní zloby a vůle se porvat, v kontrastu k nim kibic s rozmazanou tváří, cele se však věnující svému ještě plnému poháru. V pozadí samotářský opilec a jiný u výčepu otravující znučenou šenkýřku. Nervní, expresivní kresba s karikujícími rysy. Stejnou technikou, kvašem, malované dílo s názvem *Moje rodina a já* z roku 1940–1941. Zádumčivá a melancholická práce plná jinotajů. V popředí autor u malířského stojanu malující *Pierota ve svitu luny*, za ním u stolu mladší bratr zcela pohroužený do studia (studo-

Purimovi hráči, 1940.

val chemii), uprostřed matka s prázdným výrazem ve tváři či spíše jakoby s nasazenou maskou máchá prádlo ve velkém škopku, před ní po straně na ver-

pánku sedí otec s hlavou otočenou do místnosti a nevěřícně hledí za sebe do nitra pokoje, na opačné straně místnosti

Šabtaj Cvi, 1942–1943.

stojí rabín v talitu, s modlitební knihou v ruce; s vidoucíma očima hledícíma vstříc zlé budoucnosti. Na okně sedí sestra, mladičká talentovaná sochařka, s prohnutě stojící kočkou, somnambulní,

Horník s dítětem, 1952.

za otevřeným oknem nebe bez luny. Herman vlastně portrétuje sestru, maluje ji jako pierota. Na zdi připevněný autoportrét Goyův. Za rok bude celá rodina s výjimkou autora zavražděna.

Na jiných pracích z té doby se objevují židovské náměty. *Purimoví hráči*, na rozdíl od svátku Purim neveselý obraz, ze kterého přímo číší, že houslista neskutečně vrže na skřipky. V popředí zlobná hlava v masce cení zuby, pouliční flašinetář vyzpívává

svoji bolest a strach, v pozadí stojící matka s děckem, spíše již neživé mrtvoly, a na flašinetu sedící pták jako umrlec. Portrét falešného mesiáše Šabtaje, nešťastného a ustrašeného muže s korunou a v královském rouchu a za ním lascivní a šklebící se polooblečená kurtizána.

WALES, IZRAEL I GHETTO

Významný je cyklus obrazů ze čtyřicátých až padesátých let inspirovaný pobytem ve Walesu, na kterých zachytil bezútěšný a neradostný život havířů. Na rozdíl od většiny sociálních malířů se autor nesoustředil na realistické vykreslení utrpení jednotlivců, ztrhaných a utrápených tváří, ale pomocí gest v kombinaci s odlidštěnými tvářemi, potmělou barevností a strnulostí v čase dosáhl neobyčejně silného účinku. Jako by se jejich život odehrával v ghettu nebo za zdmi kárného tábora. Ostatně sám autor do dolů sfáral a přímo v podzemí pořídil některé skici.

V roce 1952 navštívil Herman Izrael, z této doby se zachoval skicář pojmenovaný *Čas v Izraeli*, s kresbami, zachycující zejména práci v kibucích. Obraz z roku 1963 namalovaný krátce po kubánské krizi nese název *Alder-*

Moje rodina a já, 1940–1941.

maston, což je jméno vesnice, poblíž které se nachází britské zařízení pro vývoj atomových zbraní. Obraz byl inspirován pochodem zhruba sto dvacetit tisíc lidí z Londýna do Aldermas-

tonu v roce 1958 na protest proti válce a vývoji zbraní.

Jeden z posledních obrazů nese název *Památce bojovníků varšavského ghetta*.

Památce bojovníků varšavského ghetta, 1974.

Herman ho namaloval v roce 1974 a roku 1998 ho přepracoval. Mladá, odhodlaná žena, která se nedá ničím zastrašit, divoká a neústupná jako tahty malířova štětce. Mistrný obraz z rodu temných obrazů Francisca Goyi. Sám autor k obrazu říká:

„Ghetto je mojí jedinou malbou utrpení a vzdoru. Mým hlavním cílem bylo vytvářet obrazy ticha a důstojnosti obyčejného každodenního života, které tuto skutečnost přesahují.“

JAN PLACÁK

JASNOST A ÚSPORNOST SLOV

Richard Pipes o své práci na knize Dějiny Ruské revoluce

Jasnost a úspornost slov, o jaké usiluji, je důsledkem dvou faktorů. Zaprvé vím, co chci sdělit, nebo se aspoň nepokouším něco napsat, dokud nemám jasnou představu o tom, co sdělit chci. A zadruhé, své koncepty opravuji tak dlouho, dokud kýžená jasnost nedosáhnu. Při každém dalším čtení zjišťuji, že se stále víc odpoutávám od obsahu a přibližuji se situaci budoucího čtenáře.

Zpravidla jsem nakloněn vyprávěným dějinám, a protože se události odvíjejí v čase, je chronologie samozřejmě kauzální kostrou. Rád však vyprávění prokládám spojující analýzou, abych tak dodal rámec, v němž se události odehrávaly.

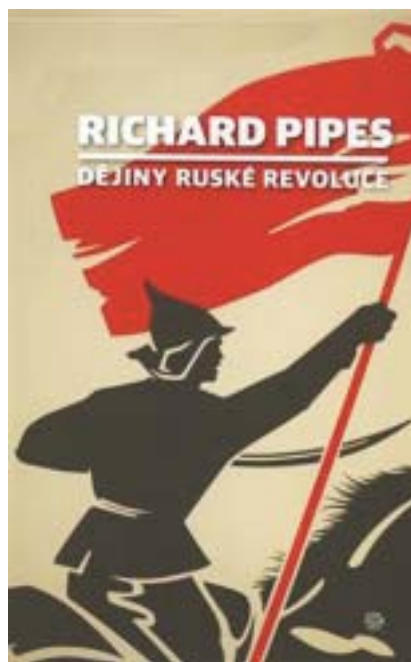
Předpokládám, že to, co zaujme mě, zapůsobí podobně i na mého čtenáře. Abych vysvětlil, co tím míním, udělám nejlépe, budu-li citovat Thomase Carlylea, který v dopise takto popsal, jak si dělá poznámky: „Ptátele se mne, jak si dělám poznámky (...) moc rád bych vám popsal všechny své metody, kdybych nějaké měl; jenže já žádnou metodu nemám. Pouštím se do práce s veškerou inteligencí, trpělivostí, klidem a dalšími nadáními a ctnostmi, jaké mám... Jistě se totiž ukáže, že pravda je následující: za vytištění stojí pouze to, co se nakonec *uchovalo živé* ve vaší paměti a srdci; jen to jediné má dostatečnou šanci živě proniknout do srdce a paměti jiných. A jsem přesvědčen, že to je pravou podstatou všech pravidel, kterými jsem se kdy dokázal řídit.“

REVIZIONISTÉ

Do vzniku revizionistické školy kladla literatura o Ruské revoluci důraz na kombinaci politických a sociálních faktorů. Tradiční historici si uvědomovali důvody nespokojenosti rolníků a průmyslových dělníků, zaměřovali se však na politiky, u moci i v opozici. Na říjen 1917 nenahlíželi jako na lidové povstání, ale jako na státní převrat provedený skupinkou spiklenců, kteří využili anarchie po zániku carismu. Tento zánik vykládali tak, že bylo možné se mu vyhnout

a že ho způsobil vstup Ruska do světové války a politická pošetilost carského režimu, zvláště pak špatně vedené válečné operace. Následující anarchii přisuzovali hrubým chybám jeho nástupce, prozatímní vlády. Na leninský a stalinský režim se nahlíželo tak, že si v zásadě vydobyly autoritu zavedením teroru.

Revizionisté celý tento výklad obrátili. Zánik carského režimu byl podle nich nevyhnutelný – ať by Rusko vstoupilo do první světové války nebo

ne – kvůli zvětšující se bídě a utrpení „mas“. Předem dané bylo i to, že se moci chopili bolševici: ani zdaleka totiž nebyli spikleneckou menšinou, ale v roce 1917 ztělesňovali všeobecnou vůli lidu, který je dotlačil k převzetí moci a zformování vlády sovětů. Z toho, že se jejich demokratické záměry neuskutečnily a z bolševického režimu se brzy stala diktatura, obviňovali revizionisté ruskou „buržoazii“ a její západní spojence, kteří odmítli přijmout novou skutečnost a postavili se komunistickému režimu na odpor silou zbraní. Stalinismus vysvětlovali jako plod spolupráce režimu a obyvatelstva, které z jakéhosi důvodu spolupracovalo na tom, jak strašně s ním moc nakládala. Aby vědci pochopili,

co a proč se stalo, museli se obrátit ke společenským silám, a zejména k dělnické třídě, která podle Marxe a Engelse tvořila hnací sílu moderních dějin. Celá představa vcelku odpovídala sovětské poststalinové historiografii, i když bez povinných odkazů na Marxe, Engelse, Lenina a toho, kdo byl v době vzniku díla v SSSR právě u moci.

Revizionisté při zavádění svého schématu psali monografie o rozmanitých aspektech ruských společenských dějin na začátku 20. století – a to chtěli i od svých studentů –, přičemž opomíjeli předchozí práce. Rozdrtili tradiční pohled, aniž by ho nahradili vlastním, protože se ukázalo, že obecné dějiny Ruské revoluce nelze napsat, nevěnuje-li člověk náležitou pozornost politice a ideologii. Jejich popisy tudíž nutně byly jen epizodické.

KONTROLA DĚJIN

Rys, který mě na stoupencích této školy vždy zarážel, byla jejich naprostá lhostejnost ke komunistickému mravnímu násilí – násilí, které se tak nápadně odráží v soudobých pramenech a které je tak důležité v literatuře o nacionálním socialismu. Protože se rozhodli postupovat vědecky, vyhýbali se morálním soudům a nevěšali si jedinců. Používali abstraktní výrazy – „společenské třídy“, „třídní konflikty“, stranická hesla, statistiky – a od samého počátku existence bolševické vlády zavírali oči před realitou, kterou tak živě v novinových článkách zobrazil Maxim Gorkij a v denících Ivan Bunin. Psali nekrvavé dějiny doby, jež se topila v krvi, doby masových poprav a pogromů, jichž se nová diktatura dopouštěla. To, co bylo pro národy Ruska bezpříkladnou katastrofou, bylo pro ně ušlechtilým, přestože nakonec neúspěšným experimentem. Tento postoj jim umožňoval vyhnout se moralizování. Jenže při revoluci nešlo o to, jak příroda zachází s přírodou, ani o to, jak s přírodou zacházejí lidé, ani o to, jak lidé zacházejí s lidmi, a něco takového proto volá po soudu.

Revizionisty nespojovala jen společná metodologie, oni vytvořili stranu, rozhodnutou zavést nad výukou

moderních ruských dějin kontrolu. Způsobem, který byl v americkém akademickém životě novinkou, i když je důvěrně znám z dějin bolševismu, se snažili si profesi zmonopolizovat, a do značné míry se jim to podařilo. Mělo jim to zajistit, aby univerzitní místa v tomto oboru připadla po celé zemi jejich stoupencům. To mělo za následek odsouvání vědců známých odlišnými názory. Ve stejném duchu postupovali i ve svých dílech. Revizionisté se při prosazování své věci netrápili tím, že by dokázali, jak jejich předchůdci chybovali, a poté přistoupili k budování vlastního výkladu: prostě je pominuli. Bylo tudíž komické pozorovat, jak je pobuřovalo, když jim to jejich protivníci, jako jsem byl já, opláceli a také pomíjeli jejich práce.

Takový byl stav literatury o Ruské revoluci na konci sedmdesátých let 20. století. Starší práce se většinou nevydávaly a byly zastaralé, novější literatura byla monografická a jednobařevná. Ujal jsem se tedy zaplnění prázdného místa. Předsevzal jsem si, že velice rozšířím rozsah tématu, a to jak pokud jde o chronologii, tak téma samo. Vrátil jsem se nejméně na konec 19. století a začlením běžně opomíjené náměty – kulturu a náboženství, zahraniční politiku a násilnou změnu, hladomory a epidemie, stěhování obyvatelstva a teror. Aby se člověk s revolucí náležitě vyrovnal, musel se pokusit o „velkou historii“, jaká se psávala, než se omezila na společenské detaily a triviality. V květnu roku 1977 jsem podepsal smlouvu s nakladatelstvím Alfred A. Knopf, které postupně vydalo několik mých knih. Byl to velmi šťastný vztah, protože Knopf mé knihy vydával ve vkusné úpravě a prokázal obchodní zdatnost při jejich marketingu.

DVOUDÍLNÁ RUSKÁ REVOLUCE

Harvardské knihovny jsou tak kvalitní, že jsem se vždycky mohl spolehnout, že v nich najdu devět desetin potřebného materiálu ke každému tématu. Co v nich nebylo, to jsem našel v Hooverově institutu ve Stanfordu ve státě Kalifornie, v Newyorské veřejné knihovně a vzácněji také v Londýně a Paříži. Archivy Sovětského svazu mi byly ze všemožných

praktických důvodů do roku 1992 nepřístupné.

Ukázalo se, že zabývat se revolucí je emočně vyčerpávající. Měl jsem neustále zlost na licoměrnost a brutalitu komunistů i na falešné představy jejich protivníků. Jejich chování mi stále znovu připomínalo chování nacistů. Detailní studium rudého teroru, které dosavadní historická literatura buď redukovala na minimum, nebo je pomíjela, ve mně budilo malomyslnost a špatně jsem kvůli němu spal. (Například Carr se o něm ve svých mnohadílných dějinách vůbec nezmiňuje.) Když jsem se zabýval zavražděním carské rodiny v Jekatěrinburgu, psal jsem si do zápisníku: „Celou dobu jsem měl těžkou depresi. Cítil jsem pach holokaustu, spálených těl a vysokých komínů Osvětami.“

Můj výzkum přerušily dva roky ve Washingtonu a práce na knize *Survival Is Not Enough* (Přežít nestačí). Vrátil jsem se k němu v roce 1984. Na jaře a v létě roku 1985 jsem musel přibrzdit, protože jsem v Benátkách ten rok onemocněl latentně smrtelnou chorobou imunitního systému nazývanou dermatomyositida. Snažil jsem se ji ignorovat, cestoval jsem a také jsem v dubnu roku 1985 přednesl na Harvardu tři přednášky o jekatěrinburské tragédii. Strávil jsem ale také mnoho času v posteli, potil se a obtížně jsem se pohyboval. Naštěstí ještě před koncem roku choroba zmizela, což lékař, který mě navštěvoval, předvídal.

Pracoval jsem současně na dvou částech knihy – „Smrtelný zápas starého režimu“ zabývající se lety 1899–1917 a „Uchvácení Ruska bolševiky“ pokrývající roky 1917–1919. Na začátku roku 1989 jsem rukopisy odevzdal nakladatelství Knopf. Chtěl jsem, aby obě části vyšly odděleně ve dvou svazcích, Knopf se však z komerčních důvodů rozhodl je prodávat ve svazku jednom pod názvem *Ruská revoluce*. Kniha vyšla v říjnu roku 1990. To už jsem pracoval na třetí, závěrečné části dějin, která se měla jmenovat *Rusko za nového režimu*, ale Sovětský svaz se na konci roku 1991 rozpadl a místo něho nastoupil demokratický režim. Protože by se původní název mohl mylně vykládat jako Rusko za Borise Jelcina, přejmenoval

jsem závěrečnou část na *Rusko za bolševického režimu*. Vyšla v roce 1994.

Když jsem dokončil dějiny, čítající 1500 stran, pochopil jsem, co tím George Chapman myslel, když o tři a půl století dříve po dokončení překladu Homéra zvolal: „Vykonal jsem práci, kvůli které jsem se narodil.“

Tušil jsem, jaké reakce se mohou nadít od revizionistů v lednu roku 1988 na konferenci o Ruské revoluci, která se konala na Jeruzalémské univerzitě. Přednesl jsem svou přednášku s celkovým zhodnocením revoluce v závěrečný den konference. Téměř všechno, co jsem říkal, vzbudilo pohoršení. Publikum složené z profesionálních historiků revoluce obzvláště pohoršilo mé tvrzení, že bolševický režim měl vliv hlavně na nacismus, a to v pozitivním i v negativním smyslu. Pozitivně tak, že nacistům nabídl model diktatury jedné strany, a negativně tak, že jim umožnil děsit Němce strašákem komunismu. Tyto spíše banální a pro mě samozřejmé teze mé posluchače rozlítily do běla. Jeden o mně prohlásil, že jsem odvážný člověk, když provádím taková srovnání. Odpověděl jsem, že to, co jsem přednesl, nevyžadovalo odvalu, protože mi nic nehrozí, ale znalosti. Jakýsi izraelský profesor vykřikl z publika: „Kdo měl podle vás vyhrát válku: nacisté, nebo Sověti?“ Taková byla úroveň diskuse.

ZÁVĚREČNÉ MYŠLENKY

V této chvíli je namístě vyprávění o mém životě ukončit. Dozvěděl jsem se něco za ty roky, které mi byly dány? Jednu nebo dvě věci.

Pokud jde o mě, dospívám při ohlédnutí za téměř osmdesátí prožitými roky k závěru, že jsem víc než moc, slávu nebo peníze miloval nezávislost, nekompromisní právo být ve slovech i činech sám sebou. Moje přesvědčení a názory patří ke mně stejně jako moje tělo: jsem to já v doslovném, byť nikoli ve fyzickém smyslu toho slova. Nestarám se moc to, zda se mnou někdo souhlasí, nebo ne, ale dohání mě k zuřivosti každá překážka, jež mi brání tato přesvědčení a názory zastávat, protože takový nátlak pokládám za přímý útok na své bytí.

(pokračování na str. 18)

DAVID A ŠALOMOUN

Historické jádro a dobová interpretace

Historie je zvláštní disciplína. Poté, co si ze školy odnášíme jakousi představu o tom, jak to v minulosti bylo a chodilo, se dříve nebo později z jiné strany dozvíme, že to bylo jinak, buď v detailu, nebo dokonce vůbec. Přestože se historie počítá mezi vědy, její protagonisté, historici, vytvářejí řadu škol, které se v pohledu na minulost překvapivě liší. Zatímco jedni tvrdí, že se dějiny odehrávají jako sled nutností a zákonitostí a skrze toto přesvědčení je popisují a vykládají, jiní je vidí jako řetězec nepředvídatelných náhod, ovlivněných či využitých mimořádnými osobnostmi, které jim v té které době dávají směr a podobu. Další vycházejí z kombinace obou principů, ještě jiní v nich nacházejí ruku prozřetelnosti,

Král David, mozaika z Gazy Maritimy, 6. st. o. l.

kteří jim dávají smysl a cíl. A to je stále řeč o skutečné historické vědě a jejích představitelích. Existovalo a existuje totiž nemalé množství „historiků“, kteří pracují na zakázku a bezostyšně podle ní minulost a její jednotlivé etapy upravují a zkreslují. Přece jen ale, až na ty posledně jmenované, se všichni ve svém výkladu minulosti snaží opírat o fakta, pokud možno nezvratně a spolehlivě prokázané skutečnosti. Jedny z nejspolehlivějších, zejména pokud se starověku týká, dodává historikům archeologie. Buď v té podobě, že něco zajímavého objeví, nebo naopak, že nic neobjeví. Zatím. Protože čas od času se vždy podaří objevit něco, co změní dílčí a někdy i celkový obraz určité události a doby.

BIBLE A ARCHEOLOGIE

Pokud člověk přijme nějakou souhrnnou informaci o určité době či události za pravdivou a pokud se ho nějak osobně týká – například pozitivní výklad o událostech z minulosti národa, ze kterého pochází nebo o historických postavách, spojených s náboženstvím, které

vyznává –, získá k takto formulované zprávě mimo jiné i citový vztah. Nerad je pak konfrontován s jiným výkladem, který tuto informaci nějak zpochybňuje nebo i jen vidí v jiných souvislostech.

Tanachu, Hebrejské bible a její víceméně identické podoby, ve které ji jako součást své Bible pod názvem Starý zákon převzali křesťané, se to týká par excellence. Určité pochybnosti ohledně naprosté spolehlivosti historických informací, obsažených v biblických knihách, vyvolávaly (a stále vyvolávají) rozhořčené reakce náboženských autorit, které je vnímaly jako snahu zpochybnit celkové poselství svatých knih. Posláním biblických příběhů však není přesný historický záznam, ale především zprostředko-

vání nadčasových hodnot, které obsahují. Některé procházely složitým literárním a historickým vývojem, o tom už pochybuje jen málokdo. Na příběhu králů Davida a Šalomouna, jak jsou zachyceny v 1. a 2. knize Samuelově a prvních 11 kapitolách 1. knihy královské, to mimořádně zajímavě ukazují izraelský archeolog Israel Finkelstein a jeho belgický kolega Neil Asher Silberman ve společné knize *David a Šalomoun. Počátky mesianismu ve světle moderní archeologie*.

V úvodu k metodě a cílům své práce autoři uvádějí: „Díky archeologii můžeme dnes poprvé analyzovat jednotlivé prvky biblického příběhu a zkoumat, kdy a jak každý z nich vznikl. Výsledky zkoumání se možná budou zdát překvapivé, poněvadž archeologické objevy posledních desetiletí jasně ukázaly, že se velkolepé líčení postav v Písmu od skutečného Davida a Šalomounova světa značně liší. Zároveň však tato legenda není pouze romantickým výplodem fantazie, ve kterém by figurovaly jen smyšlené postavy a události. Jádro autentických vzpomínek se během sta-

letí vyvinulo ve složité a nadčasové literární dílo. Davidova a Šalomounova legenda vyjadřuje svými nezapomenutelnými obrazy a dramatickými scénami (boj s Goliášem, Davidův vzestup z psance na krále či nádhera Šalomounova dvora) obecné poselství o národní nezávislosti a transcendentních náboženských hodnotách, které lidé na celém světě přijali za své. Uvidíme, že počátky legendy lze vystopovat v archeologii a dějinách jednoho malého království doby železné, které se postupně z vesnické společnosti proměnilo v rozvinutý stát.“

ZBOJNÍK, KRÁL A MESIÁŠ

Kniha je rozvržena do tří částí. V první z nich, nazvané „Hledání dějin“, sledujeme biblický text popisující, jak se prostý pastýř David stává bojovníkem, vítězem nad Goliášem a Pelištejci, rivalem krále Saula a nakonec judským králem, dobyvatelem Jeruzaléma a králem celého Izraele. Každá část tohoto příběhu je v knize co do historické věrohodnosti a datování podrobně konfrontována s výsledky rozsáhlého archeologického výzkumu na Judské vysočině. Na jeho základě a vodítek v textu došli autoři k závěru, že ačkoli text nemohl být sepsán dříve než dvě stě let po Davidově smrti, realie v něm obsažené odpovídají situaci v 10. století př. o. l., tedy době, ve které David s největší pravděpodobností žil a kraloval. S velkou pravděpodobností se prosadil jako náčelník jedné ze zbojnických skupin, které působily v oblasti Judské vysočiny, jak se o tom ostatně můžeme dočíst na několika místech 1. knihy Samuelovy (22,1–2; 23,5; 23,13–14). Ale jak se v knize konstatuje: „Je možné, že na kenaánské vysočině existovali i další podobní místní hrdinové. S Davidem se však měřit nemohou. Jeho sláva není jen prchavým zábleskem komety. (...) Byl to nakonec právě on, kdo založil dynastii, která pak vládla dalších čtyřicet let. Na tuto dynastii ani poté, co ztratila svou politickou moc, lidé po tisíciletí nepřestávali vzpomínat a cítit ji.“

Období, kdy David působil jako zbojník, je ovšem jen jedna část jeho cesty k moci. Stejně důležitá, ne-li důležitější je jeho role v příběhu prvního izraelského krále Saula. Biblická verze jejich rozporuplného vztahu patří k nej-

známějším a nejdramatičtějším biblickým příběhům, ale opět, jako historický pramen ke konkrétním událostem, se dokládá archeologicky i ze sporých egyptských písemných pramenů jen obtížně. Ty naopak nasvědčují tomu, že izraelské království, relativně hustě osídlené a ekonomicky mnohem silnější než Davidovo Judsko, bylo poraženo a poničeno vojskem faraona Šešonka, který se rozhodl vojensky upevnit vliv Egypta v Kenaánu. Judské království, snad pro jeho tehdejší bezvýznamnost, takový osud nepotkal. Není také vyloučeno, že bylo při invazi pasivním partnerem egyptsko-pelištejské aliance.

MISTRNÉ VYPRÁVĚNÍ

Závěr první části si klade otázku, zda to, co se dozvídáme z biblického podání o válkách, které David vedl, a o stavbách, které nechal zbudovat, odpovídá tomu, co o obecné archeologické skutečnosti té doby dnes víme. Autoři se domnívají a dost přesvědčivě to i dokazují, že nikoli. Mají za to, že ani poměry na Davidově dvoře, tak, jak je popisuje 2. kniha Samuelova 9–20 a 1. kniha královská 1–2, nejsou v jeho době dobře myslitelné a patří do pozdější doby. Podle jejich názoru ale „není biblické vyprávění o Davidově vzestupu k moci, jeho vládě a nástupu Šalomouna na trůn pouze náhodně poskládaným souborem starověkých lidových příběhů. Z velké části sice z ústních tradic různých historických období čerpá, ovšem v podobě, v jaké se s ním setkáváme v Bibli, se jedná o rozsáhlé literární dílo, v němž paměťhodné události a nezapomenutelné postavy, které v něm vystupují, vytvářejí ucelené a mistrné vyprávění.“ To je jedna z velkých předností knihy, že totiž nezpochybňuje hodnotu Davidova a Šalomounova příběhu, tak jak ho vypráví Bible. Jen se k němu vyjadřuje na základě skutečností, které archeologie objevila a prokázala ve snaze oddělit historická fakta a neustále probíhající rekonstrukci dějin.

ŠALOMOUN, NEBO MENAŠE?

Druhá část, nesoucí název „Vývoj legendy“, zaměřuje pozornost nejdříve na druhou polovinu 8. století př. o. l., kdy se Judsko stává vazalem Asýrie a kdy izraelské království zaniká. Mnoho obyvatel izraelského království se

před deportací, kterou Asyřané na dobytém území prováděli, zachránilo útekem do Judska. Tady se podle autorů potkaly a střetly dvě různé tradice, izraelská Saulova a judská Davidova. A tehdy byla také, ve snaze sjednotit novou společnost, sepsána oficiální verze dějin královské dynastie.

Samostatná kapitola je věnována biblickému líčení čtyřicetileté vlády krále Šalomouna. A opět tu nacházíme závěr, že na rozdíl od mimořádné literární hodnoty příběhu, který na mnoho století stanovil předobraz spravedlivého krále, je jeho historická hodnota malá. Reálie rozhodně neodpovídají skutečným, ve kterých se v 10. století nacházelo „malé, izolované venkovské království na vysočině“. Odpovídají ale situaci království v době, kdy byl v jeho čele Menaše (698–642 př. o. l.) a kdy se judský stát po pohromě, kterou znamenal asyrský vpád v čele se Sancheribem, znovu vzpamatoval a úspěšně se prosadil ve světě imperiálního obchodu. Menaše provedl v zájmu oživení prosperity státu a jeho obyvatel rozsáhlé kroky. Tento vývoj „až nápadně připomíná popis plánované královské kolonizace a správy, které s takovým zápletem oslavuje příběh o Šalomounovi“.

Co se chrámu a Šalomounova podílu na jeho vybudování týká, konstatují autoři, že prakticky žádné archeologii podložené argumenty pro nebo proti nejsou k dispozici, protože v těch místech stojí mešita Al-Aksá a Skalní dóm a z náboženských důvodů nelze archeologický výzkum provádět.

Ovšem „Chrámová hora byla v 1. století před o. l. místem jedné z největších stavebních úprav v dějinách Svaté země. Král Herodes nechal na tomto místě postavit obrovskou plošinu, která existuje dodnes. Je velmi nepravděpodobné, že by pozůstatky z doby železné tyto rozsáhlé stavební úpravy přestály.“

V tomto ohledu docházejí k závěru, že Šalomoun se na stavbě jeruzalém-

ského chrámu podílet mohl a jeho stavba byla potom v průběhu staletí zvětšována a zdokonalována.

CESTA K VĚČNOSTI

Část třetí je pojmenována „Legenda utváří dějiny“. Poté, co Nebukadnesar zničil v roce 586 př. o. l. Jeruzalém, chrám i celou zemi, se chápání příběhu Davida a jeho dynastie pomalu přesouvá z oblasti praktického politického použití. Poté, co perský král Kýros povolil některým vyhnančům návrat do Judeje a byl položen základ stavby druhého chrámu, objevuje se v souvislosti s jeho stavbou davidovský potomek Zerubábel, se kterým se spojovaly obnovené mesiášské naděje. Stal se dokonce oficiálním místodržitelem „Jehudu“. Ale poté, co byl kolem roku 516 př. o. l. jeruzalémský chrám dokončen, Zerubábel se z dějin vytrácí. „Je jasné, že na konci 6. století př. o. l. dům Davidův z tehdejšího politického života Jehudu mizí. David a Šalomoun nyní patří věčnosti.“

Další kapitoly třetí části pak popisují, jak příběh Davida a Šalomouna prochází staletími a tisíciletími a ukazují jeho setrvalý vliv. „Tento příběh je jedním z nejtrvalejších odkazů západní civiliza-

ce. Postava Davida – pastýře, válečníka a Bohem ochraňovaného krále – a jeho syna Šalomouna – významného stavitele, mudrého soudce a rozvázného panovníka obrovské říše – se staly věčnými vzory spravedlivého vůdce, který vládne z božího pověření. Utvářely západní představy o statusu krále a sloužily jako

vzor královské zbožnosti, mesianistických očekávání a národného předurčení.“

JIŘÍ DANÍČEK

Marc Chagall: Šalomoun na trůně.

Israel Finkelstein, Neil Asher Silberman: *David a Šalomoun. Počátky mesianismu ve světle moderní archeologie*. Přeložila Marie Čapková, vydalo nakladatelství Vyšehrad v roce 2010, 266 stran, pevná vazba, mapy a plány v textu. Snížená cena 99 Kč.

KDYŽ DVA DĚLAJÍ TOTÉŽ...

Úvaha nad dvěma výklady Uhdeova Zázraku v černém domě

Hrou *Zázrak v černém domě* se Milan Uhde (1936) po letech strávených v politice úspěšně před více než deseti lety vrátil jako dramatik. Před jedenácti lety za ni obdržel Cenu Alfréda Radoka za původní českou hru, úspěšné bylo v roce 2007 i její nastudování v Divadle Na zábradlí v režii Juraje Nvoty. Slovenský režisér pochopil, že nejde jen o měšťanskou moralitu o narušených rodinných vztazích, ale o podobenství přesahující rámec jednoho rodinného dusna a o poselství, že skutečná náprava nemůže být dílem technických opatření, bez nahlédnutí a pojmenování „jádra věci“. Na úspěchu pražské inscenace se skvělými hereckými křesťáky podíleli Jiří Ornest a Marie Spurná, ale i další. Autor šel tehdy na trh se svou kůží nejen v obrazném (zpátky z politiky ve světě umění), ale dá se říci, že i v doslovném smyslu, neboť šlo na rozdíl od jeho předešlé více „extrovertní“ dramatické tvorby o dílo vytvořené z tkaniva vlastního života.

V *Zázraku v černém domě* zpracovává Uhde své životní trauma, o němž se doma nemluvalo a kolem nějž on sám po léta chodil jako po obvodu sopečného kráteru. Událost z protektorátní doby, o níž se dozvěděl až mnohem později, výrazně ovlivnila celý jeho další život. Podobně jako ti, kdo přežili šoa, si vyčítal, že se tak stalo – byť bez jejich přičinění – na úkor jiných. Před smrtí v transportu její a jeho židovskou matku totiž zachránila zoufalá akce prarodičů. Nepočítáme-li olomouckou inscenaci, kterou v roce 2008 režíroval sám autor, čekal *Zázrak v černém domě* na další uvedení až do letošního roku: v dubnu měla hra premiéru nejen v Národním divadle Brno (Reduta) v nastudování Břetislava Rychlíka, ale o měsíc později také v Západočeském divadle v Chebu v režii Davida Šiktance.

* * *

Břetislav Rychlík měl v brněnské první scéně k dispozici výrazné herecké osobnosti a rozhodl se hru místy ještě

„dobrněštit“. Slyšíme melodii písně Hvězdy jsou jak sedmikrásky nad Brnem z konce padesátých let – ta je už delší dobu také znělkou brněnského hlavního nádraží. Všechny nelehké peripetie Uhdeovy rodiny skrývá ve své paměti rodinný dům v Králově Poli, funkcionalistická vila ze třicátých let – scéna brněnského předsta-

vení napodobuje její interiér. V domě vše přestává postupně fungovat, němý svědek promlouvá sobě vlastním způsobem – chátrá. Rozpadání jen umocňuje kapání vody z netěsnících kohoutků nebo děravější střechy a jiné sugestivní zvuky. Dům obývají rodiče s nemocnou dcerou, již navíc opustil muž. Režie k představení přiložila i rodinný filmový dokument, v němž je autor zachycen jako malý chlapec jevící se jako rukojmí rodného domu.

Rodina se v době odpovídající zhruba polovině devadesátých let schází, aby vyřešila otázku, kdo by měl dům po smrti rodičů zdědit. Bolestivou ránu z protektorátu mezitím stačily

překrýt další neuralgické stopy, které v životech zúčastněných zanechala další neblahá epocha, vyhocené rodinné spory, jakož i zděděné rodové zatížení. Ačkoli se děti s rodiči setkávají po delší době, začíná uvnitř domu téměř okamžitě fungovat něco jako ponorková nemoc. Starší syn Dušan (Tomáš Šulaj), někdejší disident a čerstvě bývalý ministr, se během chvilky chytne s mladším bratrem Ivanem (Martin Siničák), kterého podezřívá, že na něj za totality donášel, nakonec

mezi nimi dochází k pěstnímu souboji. Zjištěné vztahy se snaží moderovat poněkud až andělská Vitka, již Izabela Smečková Bencová důsledně vtiskla střízlivou věrohodnost – její postava tak částečně vyvažuje i přespříliš expresivně pojaté party obou mužů. Věrohodnou a výraznou podobu matky rodu propůjčila postavě Hedy Pompeové i Marie Durnové. Ale co si počít třeba s dr. Eduardem Pompem? Pavel Zatloukal velice přesvědčivě předvádí umanutého a co chvíli rozkaceného tatíka, u něhož nemůže být pochyb

o jeho původu z brněnského „Kéniku“, ale chyba spočívá v tom, že představuje úplně jinou společenskou vrstvu. Barbora Bezáková v roli Ivanovy ženy Taťány jako by do představení zabloudila z nějakého satirického pořadu tepajícího drobné nešvary – přehrává a postrojením i gesty předvádí nevkus příliš okatě a nevěrohodně. *A populus ex machina* neboli soused pan Křenař (Jiří Pištěk) je přeexponován přímo nesnesitelně. Jako „ten s kosou“ má ztělesňovat také *memento mori*, záhadu, mírné varování, rozhodně ne figurku z někdejšího *Dikobrazu*. Ta kosa je ovšem břemeno nepohodlné jako hrábě do kapsy – zatím se s ní

potýkali všichni její nositelé. Co je potom platné, že Hana Tomáš Briešťanská v roli nemocné Šárky předvádí mimořádně sugestivně etudu mani-odepresivní psychózy, když mezi postavami moc nefunguje synergie, chybí vyvážený soustředný tah, který by měla mít celá inscenace. Je Uhdeovo dílo spíše rozhlasový útvar, jímž snad mělo nejpůvodněji i být? Je v něm skutečně více mluvení než děje, jak patrně vlivem Rychlíkova výkladu uvažuje jeden z recenzentů? Postrádá tato hra vnitřní dynamiku a logiku do té míry, že její vyjevující se tajemství musí být zahlceno vnějšími efekty? Ale hlavní chyba spočívá po mém soudu právě v tom, že režisér zde Uhdeův dramatický text svým rozbíhavým pojetím podcenil, dostatečně mu neuvěřil a nevytěžil všechny možnosti, které nabízí.

* * *

Scéna chebského představení je mnohem méně výpravňá než v Brně, v podstatě funkcionální. Parketová podlaha, na ní stolek a několik židlí, chladná světla, strohé dřevěné stěny se třemi vchody

namísto autorem předepsaných čtyř. Odnikud nekape voda, neslyšíme ani hlasité vzdechy chátrající stavby. I Brno ustoupilo výrazně do pozadí, diváci v Chebu reagují spíše na narážky týkající se česko-německých vztahů (například výrobce baterií Myjava kontra Bosch). Možnosti chebského souboru jsou také skromnější, než tomu je u brněnské první scény. Z režijního výkladu Davida Šiktance, který na sebe upozornil mimo jiné inscenacemi Brechtova *Baala* nebo Ibsenovy *Divoké kachny* v ostravské Aréně, v Chebu ukázal, že při adekvátním uchopení se projeví myšlenková síla Uhdeova dramatického textu – zároveň s tím, jak v něm jsou důmyslně provázány osudové stopy postav i několik rovin dění na scéně, Dějiny s velkým D s mikrosvětem obyčejných smrtelníků. Představení v Chebu se obešlo i bez doplň-

kových brněnských (para)realií, a troufám si tvrdit, že tím naopak získalo. Více tím vynikl univerzální záběr a především poslání Uhdeovy „komedie“. Sestup do malého inferna v rodinném balení, v němž jako kdyby život ustrnul a nehýbal se, je tak více závislý na hercích, nejen na jejich hraní, ale také a především na jejich souhře. Představitelé otce a matky Pavel Marek a Jarmila Šimčíková, dlouholeté opory tamní scény, jsou manželé – na společném snímku na obálce programu drží svoji skutečnou svatební fotografii. Pavel Marek jako by chvíli hledal pro svou nesnadnou roli správné nastavení. Není lehké na sebe vzít postavu starého nerudného muže z vyšších kruhů, jenž je celoživotně na útěku před přiznáním si svých minulých selhání a který se na druhé straně pedantsky až nesmiřitelně vkládá do řešení problé-

domila, že by se její muž – přes sliby a silácké řeči – s ní jako s Židovkou rozvedl. Podala (podle textu hry) žalobu na vlastní rodiče. Ti podplatili soudního znalce, který vydal potvrzení, že jejich dcera nevykazuje žádné znaky židovského původu. Našli také dva lidi, kteří ji místopřísežně prohlásili za svou biologickou dceru. To zachránilo ji i její děti. Když ukázala rozsudek svému muži, pokrytecky ji odsoudil, že něco takového neměla dělat, neboť je to hřích. (Když jsem s autorem dělal před časem rozhovor u příležitosti jeho sedmdesátin a hovořili jsme i o tomto jeho traumatu, měl jsem dojem, že hlavní iniciativu v celé riskantní akci vyvinuli prarodiče z otcovy strany, ale mohu se mýlit.) O rodinném tajemství z válečného období kolovaly v rodině jen dohady – když je v představení matka svěruje

staršímu synovi, jinak hluchý otec je vyslechne a pokusí se zastřelit, naštěstí neúspěšně. Nejdůležitější je, že puchýř minulosti praskl. Není třeba nikoho dodatečně trestat, případný soud je na někom jiném. Není čas na odplatu, nastává smíře-

ní. Lze se nadechnout svěžího vzduchu. Matka volá otce, aby se konečně šel nasnídat.

Ze srovnání obou inscenací vyplývá, že méně může někdy znamenat více. Neplatí to vždycky, tentokrát si troufnu říci, že ano.

Pro Divadelní noviny a Roš chodeš

JOSEF MLEJNEK

Národní divadlo Brno – Reduta – Milan Uhde: *Zázrak v černém domě. Rodinné účtování*. Režie Břetislav Rychlík, scéna Svatopluk Sládeček, kostýmy Markéta Sládečková, hudba David Smečka, premiéra 27. dubna 2018, repríza 2. května 2018.

Západočeské divadlo Cheb – Milan Uhde: *Zázrak v černém domě*. Režie David Šiktanc, scéna Jan Štěpánek, kostýmy Juliána Kvičalová, hudba Michal Vejskal, premiéra 26. května 2018, psáno z reprízy 31. května 2018.

FINCHLEYSTRASSE

Galerie Ben Uri a emigrantské umění v Británii

Ben Uri Gallery and Museum nepatří k velkým a známým londýnským institucím. Nenachází se v centru města, ale v jeho severní části, mimo hlavní turistický ruch, v severolondýnské čtvrti soustředěné kolem Finchley Road, jež mívala a dosud má židovský charakter (odtud i přezdívka Finchleystrasse). Návštěvníci tu míří hlavně do někdejšího domu Sigmunda Freuda (dnes Muzea S. F.), a co se týče hromadného turismu, ten směřuje na Abbey Road. Tam vyhledávají turisté bývalé nahrávací studio Beatles a proslulý „zebra crossing“ před studiem, na kterém byli členové skupiny roku 1969 zvěčněni pro obálku stejnojmenného alba. Možnost být vyfotografován na témže přechodu přivádí stovky fanoušků nejrůznějších národností do stavu takové extáze, že ztrácejí jakýkoli pud sebezáchovy a jen díky trpělivosti a odolnosti místních řidičů není Abbey Road poseta jejich zraněnými těly. Mineme-li rozdováděné davy a pokračujeme-li po ulici stále vpřed, dospějeme asi za deset minut k Boundary Road (do čísla 108a) a ke zmíněné Ben Uri Gallery.

ZAČÁTKY V EAST ENDU

Její vznik spadá do roku 1915, kdy ruský emigrant, malíř se zájmem o židovské lidové umění Lazar Berson založil v jedné restauraci v přístěhovalecké (a tehdy převážně židovské) čtvrti Whitechapel v East Endu galerii Ben Uri, zprvu známou jako umělecká okrasná společnost. Chtěl tak umožnit ruským židovským imigrantským řemeslníkům a umělcům, pro něž byly zavedené galerie ve West Endu nedostupné, prezentovat svá díla, a tak jim pomoci proniknout do povědomí širší veřejnosti. Název galerie byl odvozen od jména Becalela Ben Uriho, jenž navrhl a vytvořil Archu úmluvy (a na jehož počest byla

roku 1906 založena umělecká akademie Becalel v Jeruzalémě). Galerie měla velký úspěch a okruh návštěvníků zahrnoval desítky tisíc obyvatel

Malá, ale zajímavá galerie. Foto am.

čtvrti. Neomezovala se však jen na místní londýnskou židovskou uměleckou komunitu: Berson a jeho následovník malíř Leopold Pilichowski zvali ve dvacátých a třicátých letech minulého století do Ben Uri i zahraniční malíře: například Amedea Modiglianiho (měl tu svou londýnskou premiéru), Marca Chagalla či Maxe Liebermanna. Galerie pořádala i společenské akce, plesy, přednášky. Ben Uri vydala také první samostatné umělecké jidiš album.

Jack Bilbo: *Miriam*, 1963.

Ač se galerie přestěhovala a přejmenovala (do názvu přibýlo slovo Museum), její poslání se za více než století činnosti nezměnilo. Díky tomu, že Británie poskytla útočiště řadě židovských umělců prchajících z Evropy před nacistem a že její hlavní devizou je spojení umění, fenoménu emigrace

a společenské integrace v nové zemi, její význam stále sílí. Galerie vlastní archiv s více než 1300 uměleckými díly od zhruba 400 autorů, která nemůže v poněkud omezeném prostoru náležitě představit. Od roku 2000 ji vede David J. Glasser, který se spolu se svým týmem snaží o katalogizaci veškerých

prací a o jejich zpřístupňování. Posloužit by tomu měla i větší a dostupnější lokace, která se nyní hledá a jež by měla fungovat i jako místo, v němž se setkávají lidé z nejrůznějších prostředí. Galerie spolupracuje též s psychology a lékaři: některá díla používají v rámci arteterapie starých lidí, kteří v dětství ztratili domov a náměty obrazů, zobrazené postavy a prostředí východoevropských komunit jim pomáhají oživovat paměť. Ben Uri Gallery je zaměřením obdobou pražské Galerie Roberta Guttmanna – o jejímž umístění ve středu města si může nechat jen zdát – a také v ní umělci emigranti původem z Československa vystavovali (především Bedřich Feigl, jemuž v roce 1959 a 1964 uspořádala přehlídky díla k jeho 75. a 80. narozeninám).

MALÍŘI, GRAFICI, NÁVRHÁŘI

Tým kurátorů pořádá výstavy nejen přímo v sídle na Boundary Road, ale i na jiných místech. V současné době se Ben Uri Gallery podílí na několika akcích, z nichž o jedné – výstavě obrazů Jankela

Adlera v německém Wuppertalu – jste se mohli dočíst v minulém čísle. K autorům galerie patří i malíř Josef Herman (viz strany 8–9). Další její expozice je do 27. září umístěna v prostorech německého velvyslanectví v Londýně na Belgrave Square a jmenuje se *Finchleystrasse. Němečtí umělci v exilu ve Velké Británii a jinde v letech 1933–1945*.

Připomíná osudy na 300 malířů, sochařů a grafiků, kterým se v době nacismu podařilo uprchnout do Británie, ale také do Austrálie, Šanghaje, Palestiny a Spojených států.

Výstava představuje „vzorek“: na 35 obrazů dvaatřiceti umělců a umělek – malířů, návrhářů, grafiků, typografů ad. Mnozí přišli do Anglie jako děti, jiní za sebou již měli věznění v nacistických koncentračních táborech, další byli po vypuknutí války v Anglii internováni jako občané nepřátelské země a několik umělců sloužilo v britské armádě nebo se na porážce Německa podíleli grafickým zpracováním propagandistických materiálů. Řada z nich se proslavila, jiní upadli

Max Heimann: *Manželčiny ruce a ptáček*.

v zapomnění a teprve nyní začínají být oceňováni. Všichni přispěli svým dílem k rozmanitosti kultury své adoptivní země.

K nejznámějším současným britským umělcům patří **FRANK AUERBACH** z Berlína (nar. 1931); k moderní tradici uměleckého tisku zásadně přispěl další

Margarete Marksová: *Dr. Stross, 1936*.

berlínský rodák **PETER BAER** (1924–1996); z Hamburčanky **EVY ALDBROOKOVÉ** (nar. 1925) se po studiu designu stala významná módní návrhářka (jedna z tváří firmy Dior). Surrealismem byl ovlivněný dobrodruh **JACK BILBO** (pův. jm. **HUGO BARUCH**) z Berlína (1907–1967), jenž

v internaci na Isle of Man zorganizoval velkou výstavu a v Londýně založil galerii, která v letech 1941–1948 fungovala jako centrum protihitlerovské kulturní emigrace. Školením architekt a poté autor zajímavých expresionisticky laděných obrazů **MARTIN BLOCH** pocházel z polské Nisy (nar. 1883) a působil jako pedagog na uměleckých školách. V Šanghaji našel za války útočiště Berličan **MAX HEIMANN** (1909–1994), jenž studoval

v Německu u Emila Orlika a nakonec se usadil v Kalifornii. Je autorem mnoha zajímavých realistických portrétů, pouličních scén a zátiší. Výraznými dřevorezy se zvířecími motivy se proslavil **RUDOLF (RUDI) LEHMANN** z Berlína (1903), který se usadil roku 1933 v Jeruzalémě, kde se svou ženou založil sochařské studio. Moderně pojaté plakáty využívající koláže propagující londýnskou veřejnou dopravu a britskou poštu vytvářel **HANS SCHLEGER** z Kempenu (známý též jako Zero, 1898–1976), jenž napomohl i grafické podobě knih slavného nakladatelství Penguin Books. Školením keramička **MARGARETE MARKSOVÁ** z Kolína nad Rýnem (1936–1990) v Německu založila a ús-

pěšně vedla výrobu keramiky, v exilu vytvářela avantgardní návrhy pro uměleckou keramiku Minton Pottery, věnovala se i kresbě a tisku. Na výstavě lze vidět její zajímavou litografii, portrét Dr. Strosse, poslance za Labour Party v britském parlamentu, jenž vedl kampaň za obnovení nacisty zničených Lidic. Umělecký samouk **WILLY TIRR**, rodák ze Štětína (1915–1991) sloužil za války ve zpravodajské jednotce, poté vyučoval na akademii v Leedsu. Tíhl k abstraktním

Willy TIRR: *Let III, 1983*.

obrazům, vycházejícím z německého expresionismu, ovlivněn byl i moderním americkým uměním. K nejslavnějším jménům výstavy patří v Berlíně narozený **LUCIAN FREUD** (1922–2011); k okruhu německých židovských umělců byl přiřazen i **OSKAR KOKOSCHKA**, jenž sice nebyl ani Němec, ani Žid, ale nacisté jeho umění zařadili mezi „zvrhlé“ a za války patřil k jádru německy mluvící emigrantské společnosti v Anglii.

V příštím čísle se blíže zmíníme o zásadní výstavě, která probíhá v Ben Uri Gallery do půlky září: představuje dílo teprve nyní doceněného expresionistického malíře **DAVIDA BOMBERGA** (1890 Birmingham–1957 Londýn), autora mnoha pozoruhodných krajinomaleb (mj. ze Svaté země a Španělska) a portrétů. Více informací o galerii viz www.benuri.org.uk.

ALICE MARXOVÁ

JASNOST A ÚSPORNOST SLOV

(dokončení ze str. 11)

Často jsem si vykoledoval potíže, když jsem na tomto právu trval, protože společnost jako celek i menší komunity, k nimž patříte svou profesí, organizací, náboženstvím atd., vyžadují přizpůsobení. Nikdy jsem však nelitoval, že jsem si zůstal věrný.

Obecněji jsem se dozvěděl, že lidé jsou naprosto nepředvídatelní, že se nedá předjímat, co udělají, ani pochopit, proč to udělají. To je důvod mé obrovské skepse k pokusům pochopit lidské chování, jednotlivce psychologii a kolektivitu politickou vědou nebo sociologií. Věda se zabývá fenomény, které se odehrávají jednotným a předvídatelným způsobem, kdežto lidé jednají náhodně a nevyzpytatelně. Zdá se mi, že zahradničení (a také historie) nabízí pro politiku daleko lepší průpravu. Zahradník ví, že rostliny lze sešněrovat jen do určité míry a o nic víc, že mají-li růst v nevhodné půdě nebo podnebí, vadnou a odumírají. Pěstování je tedy spoluprací lidí s rostlinami, nejsou to příkazy, jako by šlo o netečnou věc. Není divu, že Stalin podle své dcery zahradničení nenáviděl.

ZVOLIT BUDOUCNOST

Pro ty z nás, kteří jsme měli štěstí a mohli si zvolit vlastní budoucnost – mezi obyvateli Země je nás malá menšina –, je důležité se v životě záhy správně rozhodnout, co chceme dělat, a poté to dělat. Jsem přesvědčen, že by nás od tohoto účelu neměly odvádět žádné vnější zřetele, a nejméně ze všeho peníze.

Musíme mít určité závazky – k lidem, práci, přesvědčením a místům. Mám problémy se sklonem dnešní mladé generace žádné závazky na sebe nebrat a nechat se unášet hledáním vlastního uspokojení. Tak člověk nikdy neprožije dobrý život.

Mou životní filosofií odrážejí pocity George Sandové, které jsem si někde přečetl a poznamenal: „Člověk dosáhne štěstí vlastním úsilím, jakmile pozná, co je k němu zapotřebí: prostý vkus, jistá odvaha, určitá míra odříkání, láska k práci a především čisté svědomí.“

Má-li vůbec smysl otázka po smyslu života, pak musím konstatovat, že vzhledem k tomu, že našimi nejsilnějšími emocemi jsou strach ze smrti a láska k vlastním potomkům, je patrně jeho jediným smyslem přežití a rozmnožování. Svět je totiž nejspíš uspořádán tak, že si všechna stvoření přejí existovat navěky, i když proč a za jakým účelem, nám zůstává utajeno.

MLÁDÍ A STÁŘÍ

Zůstáváme od dětství do stáří stejní? Když čtu některé věci, které jsem napsal v mládí, často mě uvádějí do rozpaků pocity, které jsou mi dnes naprosto cizí. V mládí například hodně stojíme o to, aby s námi naši vrstevníci souhlasili. V prvním ročníku vysoké

Richard Pipes. Foto archiv.

školy se o mě v kampusu „ucházelo“ čtyři nebo pět studentských spolků. Přestože mi tyto projevy popularity byly příjemné, trápilo mě, že mě jeden nechce.

Dnes mě daleko méně zajímá, co si kdo o mně myslí, protože vím, že nepřátelství nejčastěji vyplývá z něčeho, co je mi cizí: ze závisti, předsudků či nepochopení. To, co jsem tehdy od života očekával, co se mi líbilo a nelíbilo, i moje obavy a naděje se značně lišily od toho, jak jsem na tom dnes.

A přesto... Abych odpověděl na otázku, kterou jsem si položil na začátku této knihy – jsem stále stejný? –, udělám nejlépe, když ocituji úvahy francouzského literárního kritika z 19. století Sainte-Beuvea: „Možná si tím tiše omlouvám svou lenost, anebo jsem hlouběji pochopil princip, že

všechno spěje k témuž, dospěl jsem však k názoru, že ať něco dělám nebo ne, ať se věnuji rozdělané práci, hrabu se v člancích, chodím do společnosti, marním čas s otravnými návštěvami či chudáky, nebo mám na ulici schůzku lhostejno s kým a proč, nepřestávám dělat jedno a totéž: číst jednu a tutéž nekonečnou knihu života, kterou nikdo nikdy nedočte a ti nejmoudřejší ji dočtou nejdál. Čtu všechny její stránky, i ty neúplné a pozpátku, copak na tom záleží? Nikdy jsem toho nenechal. Čím větší změt' a čím častější přerušení, tím víc získávám z té knihy, kterou člověk nikdy nedočte dál než do poloviny. Je však prospěšné aspoň ji otevřít na každé z různých stránek.“

Když se člověk zamyslí nad smrtí, je to stejný zážitek jako narození, ne-li větší, protože s ní nemůžeme nic dělat, leda ji snad o chvíli oddálit. Když jsem krásného jarního dne v roce 1973 kráčel po Brattleho ulici v Cambridgeji na otcův pohřeb na hřbitově Mt. Auburn, zažil jsem podivný pocit náboženského vytržení podobného tomu, jaký jsem zakusil při narození prvního syna. Od určitého věku každý ví, že žije s podmíněným rozsudkem smrti. Člověk se bezděčně loučí s přáteli a nejmilejšími věcmi – letním domem, knihami a uměleckými díly, rodinnými fotografickými alby – a přemítá, kdo je bude vlastnit, až tady nebude, a co s nimi asi udělá.

Až smrt přijde, bude mi to stejně líto jako řecké básnířce z 5. století př. n. l. Praxille ze Sikyonu:

*Nejkrásnější z toho, co opouštím, je sluneční svit,
a hned po něm svit hvězd a měsíce tvář,
ale také zralé okurky, hrušky a jablka.*

(Ukázka z knihy Richarda Pipesa *Vixi. Paměti nezařaditelného* navazuje na článek „Akademik a státník“, otištěný v minulém čísle *Rch* a věnovaný životu a dílu tohoto významného amerického historika, který v květnu letošního roku zemřel. Autor v textu vysvětluje svoji pracovní metodu a přístup k tématu svého stěžejního díla o příčinách, okolnostech a podobě Ruské revoluce v roce 1917 a v závěrečné části rekapituluje svůj život. Překlad Luděk Bednář, mezikultury *Rch*.)

ODKEDY ČÍTÁME VEČER ŠMA

Ukázka z *Antológie Talmudu v prekladu Valeriana Trabalku*

Odkedy čítame večer Šma? Touto otázkou sa začína Talmud. Nie predslovom, nie epigrafom, nie poďakovaním sa sponzorovi, nie chválením Najvyššieho. Od prvých slov pristupuje Talmud k otázke nanajvyš praktickej: Kedy je Žid povinný čítať Šma (modlitbu, v ktorej sú vyjadrené symboly viery). Rabi Eliezer odpovedá:

Do konca prvej stráže. Ale na počet stráži nebol jednotný názor, či boli tri, alebo štyri. Prečo treba ľpieť na tomto nejasnom probléme? Nebolo by lepšie presne určiť hodinu v noci? Ukazuje sa, že rabi Eliezer chcel podčiarknuť univerzálnosť delenia noci: aj vo vyšších svetoch sa delí na tri stráže. Na potvrdenie uvádza barajtu slovami rabiho Eliezera, ktorá nás prenáša zo zeme na nebo. Rozdelenie na tri časti sa ukazuje metafyzické.

Z neba prechádza text znovu na zem k rozprávaniu o tom, ako bol rabi Josi v rozvalinách Jeruzalema. Tým sa začiatok Talmudu nestáva bohato ozdobenou vstupnou bránou, ale bočnou bráňkou do labyrintu významov, pravidiel, podobenstiev a spomienok, ktorý nemá začiatok ani koniec.

* * *

BRACHOT 2a 3a

Mišna. Odkedy čítame večer Šma? Od hodiny, keď prichádzajú koheni jesť svoj podiel, do konca prvej –stráže, sú slová rabiho Eliezera. Učenci hovoria: Do polnoci. Rabi Gamliel hovorí: Kým nevystúpi zore.

Gemara. Do konca stráže. Z čoho vychádza rabi Eliezer? Predpokladá, že v noci boli tri stráže, bolo to do štvrtej nočnej hodiny. Keď predpokladá, že boli v noci štyri stráže, bolo to do tretej nočnej hodiny. Vždy predpokladal, že v noci boli tri stráže, aby nám dal vedieť, že ako boli stráže na nebi, tak boli stráže aj na zemi.

Učili: Rabi Eliezer hovorí: Tri stráže boli v noci a na každej stráži sedí Svätý, nech je pozhnaný, a reve ako lev. Ako je povedané (Jirmijahu 25, 30): „Pán na výšinách reve, zo svojho svätého príbytku vydáva hlas, revom reve za svojim Chrámom.“ Znamenie tejto veci pre prvú stráž je hĺkanie somára, druhej – zavýjajú psi, tretej – dojča saje z matkiných pŕs a žena si šepká so svojim manželom.

V. Trabalka, *Šma Jisrael*, linoryt.

Hovoril rabi Jicchak bar Šmuel v mene Rava. Tri stráže boli v noci a na každej stráži sedí Svätý, nech je pozhnaný, reve ako lev a hovorí: Beda deťom, pre previnenia ktorých som zbúral svoj Dom, spálil som svoj Chrám a vyhnal som ich medzi národy sveta.

Učili: povedal rabi Josi: Raz som išiel po ceste a vošiel som do jednej zrúcaniny zo zrúcanín Jeruzalema, aby som sa pomodlil. Prišiel Elijahu, nech je spomínaný v dobrom, a strážil ma vo vchode a (čakal na mňa), kým neskončím modlitbu. Potom, ako som skončil modlitbu, mi povedal: Pokoj s tebou, rabi!

Povedal som mu: Pokoj s tebou, rabi a môj učiteľ! Povedal mi: Syn môj, prečo si vošiel do tejto zrúcaniny? Povedal som mu: Modliť sa. Povedal mi: Mal si sa modliť po ceste. Povedal som mu: Báľ som sa, že ma prerušia prechádzajúci po ceste. Povedal mi: Mal si sa modliť krátku modlitbu.

V tej chvíli som sa od neho naučil tri veci: Naučil som sa, že nemáme vchádzať do zrúcanín, naučil som sa,

že sa máme modliť po ceste, a naučil som sa, že keď sa modlíme po ceste, máme sa modliť krátku modlitbu.

Povedal mi: Syn môj, aký hlas si počul v tejto zrúcanine? Povedal som mu: Počul som ozvenu, ktorá hrkútala ako holub a hovorila: Beda deťom, kvôli vine ktorých som zbúral svoj Dom, spálil svoj Chrám a vyhnal som ich medzi národy sveta. Povedal mi: Prisahám ti, že nie iba v tomto čase takto hovorí. Ale dennodenne hovorí takto trikrát.

A nie iba toto, ale v čase, keď Jisrael prichádza do modlitebni a učebni a hovorí: Buď pozhnané jeho veľké meno, Svätý, je pozhnaný, pokyvuje hlavou a hovorí: Šťastný je kráľ, ktorého takto oslavujú v jeho dome, ale ako je otcovi, ktorý vyhnal svoje deti? Beda je deťom vyhnaným od stola svojho otca.

Poznámky

Do konca prvej stráže. V staroveku sa delila noc na stráže. Gréci ju delili od troch do piatich, Rimania na štyri stráže.

Do štvrtej nočnej hodiny. V dobe Talmudu sa rovnala nočná hodina jednej dvanástine tmavej časti dňa, čo znamená, že sa dĺžka hodiny tak ako noci neprestajne menila. Štyri hodiny predstavovali jednu tretinu noci, tri jednu štvrtinu. Teda pre tých, ktorí delili noc na tri stráže, končila prvá štyri hodiny po tom, keď nastala tma, a pre tých, ktorí ju delili na štyri, po troch hodinách.

Ozvena (Bat kol). V talmudskej literatúre označuje nižší stupeň prejavu Najvyššieho. Na rozdiel od proroctva, ktoré bolo prerušené od Malachiju, Zachariju a Chagaja, ozvena pokračovala (Podľa Joma 9b). „Od toho času, ako zomrel Malachija, Zacharija a Chagaj, bol dar proroctva Jisraelu odňatý, ale Bat kol bolo ešte počuť.“

Svedectvo Bat kol nemalo autoritu v prijímaní halachických rozhodnutí (Bava mecija 59b). Spolu s tým sa však o Bat kol prehlasuje: To i to sú slova živého Boha, ale domu Hilelovmu patrí halacha (Eruvin 13a).

Jednorozec, linoryt z cyklu *Maase Berešit*.

(Malá ukážka z rozsáhlých textů, které z hebrejštiny přeložil V. Trabalka, je přetištěna z knihy *Antológia Talmudu podľa A. Steinsaltza*, kterou vydala Izraelská obchodná komora na Slovensku v roce 2016. Texty – kromě poznámek – jsou v knize uvedeny rovněž v originální hebrejské verzi.)

ODKUD POCHÁZELI A. GOLDSTEIN ČI J. BRADY

Informace z průzkumů židovských hřbitovů v jižních Čechách

Probíhající průzkum židovských hřbitovů, který provádí společnost Matana, a. s., ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, se soustřeďuje na hřbitovy dnešního Jihočeského kraje. V současnosti probíhá dokumentace a zhotovení databází z údajů náhrobních nápisů u poslední třetiny hřbitovů. Celkem 46 hřbitovů na tomto území obsahuje necelých 10 000 kamenů, z nichž každý je označen vlastním číslem na základě zhotoveného plánu. Nejrozsáhlejší hřbitovy čítají několik set náhrobků (např. Koloděje nad Lužnicí přes 500 náhrobků), nejmenší hřbitovy jen několik desítek (Hoštice, Osek u Strakonice, Třeboň). Území dnešního Jihočeského kraje zahrnuje část historické Moravy a součástí projektu jsou rovněž hřbitovy v Dolním Bolíkově, Markvarci, Olšanech a Písečném.

NOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Podrobný archivní průzkum posouvá znalosti o počátcích židovského osídlení v jednotlivých komunitách a dokumentace přináší nová zjištění o nejstarších náhrobcích. Průběžné výsledky překvapivě ukazují, že se na jihu Čech vyskytují jednotlivé náhrobky z konce 16. století, prozatím však byly nalezeny pouze v Jindřichově Hradci

Náhrobek Agnes (Ejdl), manželky Marka Metzla, 1872, Stráž nad Nežárkou. Foto autorka.

a v Kolodějích nad Lužnicí. U dalších hřbitovů se posouvá datace jejich založení oběma směry. V některých případech hřbitov

pochází z mladší doby, než se dosud soudilo (například hřbitov v Jistebnici, založený kolem roku 1630 s náhrobky počínajícími koncem 17. století). Naopak hřbitov komunity

Pasová fotografie Oty Synka, dvacátá léta 20. století, Národní archiv v Praze.

v Mladé Vožici ležící na katastrálním území Běleč, jehož vznik dosavadní literatura kladla do 18. století, byl založen už po polovině 17. století a nejstarší pohřby jsou doloženy již v sedmdesátých letech 17. století.

PŘEDCI LEA WINTERA A SOUROZENCŮ BRADYOVÝCH

Jedním z přínosů projektu je nalezení a určení předků významných historických osobností, což se doposud podařilo na několika hřbitovech. Na hřbitově v Babčicích jsou pod jednoduchými náhrobky pohřbeni prarodiče **LEA (LVA) WINTERA** (1876–1935), českého sociálnědemokratického politika, ministra v několika vládách, znalce sociálního zákonodárství a iniciátora zákona o osmihodinové pracovní době a nemocenském pojištění. Děd Leopold (hebrejským jménem Levi) byl v době úmrtí majitelem vinopalny v nedaleké Horní Světlé. Po dědovi získal Leo své osobní jméno, časem přeměněné na Lev. Letopočet úmrtí na náhrobku (1868) se neshoduje s matričním údajem, který uvádí rok 1863. V tomto případě je třeba přiklonit se ke sdělení z archivních prame-

nů, protože na náhrobech se vyskytují občas chyby v dataci. Babička Lea Wintera se jmenovala Anna Chajele a pocházela z Radenína z významné rodiny Tellerů; zemřela ve věku 63 let roku 1876.

Zajímavou rodinnou historií představují náhrobky předků **JIRÍHO BRADYHO** (nar. 1928), kanadského podnikatele s českými kořeny, přeživšího holokaust, jenž se angažoval a angažuje na pomoc obnovy demokracie po pádu komunismu i v připomínání památky obětí šoa, a jeho sestry **HANY** (1931–1944 Osvětim-Březinka). Rodina, původním příjmením Metzl, je zaznamenána na počátku 19. století v Přehořově, poté přesídlila na panství Stráž nad Nežárkou, kde byli na zdejší hřbitově na katastrálním území Pistina v 1. polovině 19. století pohřbeni dva její členové (Elchanan a Kejla, 1834 a 1842). Později se rodina Metzlových přesunula zčásti do Třeboňe a zčásti do Líšova u Českých Budějovic. Ve Stráži pohřbívali až do založení třeboňského židovského hřbitova v závěru 19. století, který se ve 20. století stal jejich posledním místem spočinutí. Mezi pohřbenými na obou hřbitovech se nacházejí přímí předci sourozenců Bradyových. Ve Stráži jsou pohřbeni jejich praprarodiče Markus a Agnes Ejdl Metzlovi, 1890 a 1872, a v Třeboni prarodiče Michael a Eleonora Metzlovi, 1901 a 1913.

DĚDOVÉ ANGELA GOLDSTEINA A BRATŘÍ SYNKŮ

Na milevském židovském hřbitově zaujme náhrobní kámen, jako jediný vsaze-

Náhrobek Jacoba (Jaakova Cviho) Sinka, syna Avrahama a Sary, 1895, Mladá Vožice. Foto autorka.

ný do ohradní zdi. Označuje hrob Abrahama Goldsteina (1809–1887).

(pokračování na str. 26)

IZRAEL: Velmoc narozených dětí

Když padne otázka, čím se Izrael vymyká z vyspělého Západu, člověk zabrousí i do klišé. Snad každý ví, že povinnou vojenskou službou, kterou vykonávají i svobodné ženy. Ale je tu i další výrazný rozdíl. Zatímco porodnost ve vyspělém světě klesá, v Izraeli v posledních letech stoupá. Je to tak pozoruhodné téma, že magazín *Mosaic* vydal obsáhlý text s titulem „Demografický zázrak Izraele“. Autorem je historik a politolog Ofir Haiivry, viceprezident Herzlova ústavu v Jeruzalémě.

V MĚŘÍTKU GENERACÍ

Demografie zkoumá změny odehrávající se v měřítku generací. Z toho plyne, že pro jejich vysvětlení je třeba se také o dvacet, třicet či více let vrátit. A tak to dělá i Ofir Haiivry.

Letos Izrael slavil 70 let nezávislosti. Připomínal si úspěchy na poli vojensví, moderních technologií, ekonomiky, kultury i náboženského života. V řadě ohledů se letošek podobal roku 1998, kdy se slavilo 50 let státu, ale v jednom byl oproti dnešku velký rozdíl. Poněkud neblaze totiž působily tehdejší populační výhledy.

Populační chování izraelských Židů ladilo s trendy vyspělého světa. Jinými slovy porodnost klesala. Velká přistěhovalecká vlna

ze Sovětského svazu (druhá alija) se již vyčerpala. A Židé z Ameriky či západní Evropy se do Izraele až tak nehrnuli. Proto se v té době objevily vážné a dobře míněné demografické výstrahy.

Třeba ta, že Izrael by měl dosáhnout mírové dohody s Palestinci za každou cenu. Už proto, že jinak (bude-li mít pod svou správou Palestince ze Západního břehu a Gazy) si neudrží židovskou většinu. Nedokáže si uchovat židovský a demokratický charakter zároveň, říkalo se tehdy. Výstrahy ještě přitvrdily po září 2000 a začátku druhé palestinské intifády. Počítaly i s Židy, kteří budou Izrael opouštět.

A přece se žádná z výstrah nenaplnila. Druhou intifádu Izrael porazil vojensky i politicky, pak se vzchopila jeho ekonomika a začala setrvale růst. A Izraelci

začali plodit více dětí. Porodnost izraelských Židů předstihla porodnost nejen izraelských Arabů, ale i Arabů na Západním břehu, a dokonce ve většině zemí arabského a muslimského světa.

Odkud se ten obrat vzal? Tak se ptá Haiivry a vrací se opět do minulosti, tentokrát o sto let.

PŘIJDE KOLAPS? NEPŘIJDE?

Demografický pesimismus je spjat s vývojem sionismu. Simon Dubnov, židovský historik a oponent sionistů, napsal již roku 1898, že „vytvoření státu s významnou židovskou populací je nemožné“ a „v Palestině bude v roce 2000 žít nanejvýš půl milionu Židů“.

A Roberto Bachi, pozdější zakladatel Izraelského statistického úřadu, v roce

když se obával nárůstu arabské populace Izraele dokonce i v hranicích z června 1967: „Dosáhne-li (arabská menšina) podílů 40 procent, židovský stát bude anulován.“ Již zmíněný Arnon Sofer hovořil o „demografickém kolapsu“.

Haiivry má pro alarmisty jisté pochopení, neboť vycházel z reálných čísel. Plodnost žen ve vyspělém světě klesla pod 2,1 dítěte, která ještě zaručuje prostou reprodukci. Zvláštními případy jsou Írán či Turecko, kde plodnost rapidně poklesla ještě dříve, než tyto země dosáhly větší ekonomické úrovně (v Íránu z 6,2 na 1,7, v Turecku z 4,1 na 2,1 dítěte za třicet let!).

A zcela zvláštním případem je Izrael, jenž jako prakticky jediný dosahuje vzestupu plodnosti.

KAM MÍŘÍ TĚŽIŠTĚ

Úhrnná plodnost v Izraeli v roce 2015 činila 3,13 dítěte na jednu ženu, a to pro

židovský i arabský sektor. V praxi to znamená, že za 15 let (2000–2015) plodnost izraelských Arabek klesla z 4,5 na 3,13 dítěte. A plodnost izraelských Židovek za totéž období stoupla z 2,6 na 3,13 dítěte.

To číslo je překvapivé, ale hlavně stojí za podrobnější rozbor, jak ho uvádí Ofir Haiivry. Co se týče ultraortodoxních Židovek, jejich plodnost klesla asi o desetinu. U náboženských, leč nikoli ultraortodoxních žen plodnost nepatrně stoupla. Výrazně stoupla u těch, jimž se říká masorti

(„tradiční“), a to zvláště u těch, které se nepovažují za nábožensky zvlášť zaměřené (o 20 procent). A o 15 procent stoupla plodnost u žen vysloveně sekulárních.

Haiivry to shrnuje slovy: dramatický nárůst plodnosti napříč židovskou populací lze připsat rozhodnutí milionů rodin, žen i mužů všech sociálních skupin, líčených jako tradicionalisté, nenáboženští, ba sekulární. A ačkoli ještě neexistuje seriózní studie, která by rozklíčovala přesné motivace, jisté závěry lze přičítat hlavně židovské identitě a vzorcům chování.

Za pozornost stojí i tento údaj: je známo, že Izrael soustřeďuje už 45 procent světových Židů. Ale ze všech židovských dětí, které se na světě narodí, připadají na Izrael plně dvě třetiny. To jasně napovídá, kam se přesouvá těžšíť pospolitosti.

ZBYNĚK PETRÁČEK

Demografický pesimismus se nenaplnil. Foto Karel Cudlín.

1944 spočítal, že židovská populace Země izraelské dosáhne k roku 1971 počtu 1 900 000 lidí. Tím bude stále ještě v menšině vůči tamním Arabům v počtu 2 186 000 lidí.

Demografický pesimismus posílil po šestidenní válce, kdy začalo demografické srovnávání Izraelců a Palestinců. Již na začátku první intifády v říjnu 1987 ho ukázal Thomas Friedman v novinách *The New York Times* na číslech Arnona Sofera z Haifské univerzity. Porodnost izraelských Židů tehdy byla 22 dětí na 1000 obyvatel, u izraelských Arabů 35 dětí, u Arabů ze Západního břehu 41 dětí a v Pásmu Gazy činila 47 dětí. Tato jasná čísla vedla k úvahám o „kalamitní“ arabské většině.

Této vizi podlehl v roce 2003 i tehdejší ministr financí Benjamin Netanjahu,

POCHMURNÉ CITACE ...a další události

/Vybráno z českých médií/

Mám obrovský zájem, který je už utlučený desítkami let. Hlavně na gymplu jsem měl zvláštní řetězec příhod. Byli jsme partička – Milena Grušová, jejíž tatínek Jiří Gruša byl disident, který byl zavřený, a její dědeček byl Eduard Goldstücker. Židovský intelektuál, který byl jedním z organizátorů liblické konference o Franzi Kafkovi. A v roce 1968 zdrhnul. Pak tam byla Hanka Skoumalová, jejíž tatínek byl mimo jiné překladatel *Odyssea*, ale to jméno zní taky klasicky židovsky. A pak David Sís, což je docela šílené jméno, a byl to syn slavného režiséra. A já. Měli jsme paní učitelku Hanu Posseltovou, která přišla do třídy, ukázala číslo z Osvětlemi a řekla: „Heleďte, Hurvíni, tohle ale není můj telefon.“ A začala nám vyprávět, jak esesačky neviděly, ale polské dozorkyně prokopávaly nemocným vředy. Měli jsme Osvětlem z první ruky. O této Haně Posseltové, která mimo jiné překládala Márqueze, šla legenda, že se zachránila zázrakem a že uměla devatenáct jazyků. Třeba je to kravina, nevím. Později vydala knihu *Máma a já*, o putování Terezínem a Osvětlemi. Mě strašně ovlivnila,“ odpovídal na otázku, zda má nějaký specifický vztah k židovské kultuře, spisovatel Jáchym Topol. (Ohlasy.info, 10. 7.)

■ Ve věku 95 let zemřel 10. července čestný občan Ostravy, herec, režisér, divadelní ředitel a publicista Luděk Eliáš.

Věnoval se otázce holokaustu, pořádal přednášky a besedy. Kvůli svému židovskému původu byl internován v terezínském ghettu a později přežil vyhazovací tábory v Osvětlemi-Březince a Sachsenhausenu i pochod smrti. (nase-mesto.cz, 12. 7.)

■ Přišel, viděl, zvítězil. Tak by se dal charakterizovat pobyt rumunského filmového režiséra Radua Judea na karlovarském filmovém festivalu. V hlavní soutěži měl svůj nový snímek a odnesl si vavříny nejvyšší: Křišťálový glóbus za nejlepší film v hlavní soutěži. Snímek se jmenuje se „*Je mi jedno, že se do dějin zapíšeme jako barbari*“. Název si vypůjčil z proslavu jednoho z rumunských důstojníků, kteří

v roce 1941 veleli masakru Židů v Oděse. Právě Rumuni tu poté, co město ovládli, brutálně a trýznivě zavraždili na sto tisíc bezbranných a nevinných lidí. Šlo o jeden z hrůzných počínů takzvaného holokaustu. Pro Rumuny je to dodnes citlivá záležitost, událost byla dlouho zamlčována nebo přerukována. „Dnes je už oficiálně přiznaná. Po zprávě komise Elieho Wiesela ji uznala i oficiální místa a taky nejvyšší politické úřady v Rumunsku,“ říká Radu Jude. „Mezi běžnými lidmi a ve společenském diskurzu je to ale jinak. Tady přežívají názory z minulosti,“ dodává k tomu. (Rozhlas.cz, 12. 7.)

■ Letos si v Červeném Kostelci připomenou 150 let od úmrtí slavné Viktorky z románu Boženy Němcové *Babička*. Zajímavou shodou okolností se ostatky Viktorky Židové kdysi ocitly na hřbitově, který dříve sousedil se zahradou domku Boženy Němcové v Červeném Kostelci. Proto tam má na zahradě Viktorka svůj symbolický náhrobek. (ČRo-hradec.cz, 15. 7.)

■ Jaké bylo soužití Němců a Čechů, křesťanů a Židů na území blízko hranic před rokem 1938? A jak vnímají mladí lidé události spojené s vyvražďováním Židů? Na tyto otázky si mohli odpovědět účastníci nedávné česko-německé divadelní prezentace pod širým nebem na místě zaniklé obce Mostek. (Domažlický deník, 16. 7.)

■ Policie navrhla obžalovat bývalého tajemníka hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) Ja-

roslava Staníka kvůli nenávistným výročkům ve sněmovně. Jméno obžalovaného mluvčí pražské policie Jan Daněk nevěděl, policie se ale v minulosti o Staníka zajímala kvůli jeho nenávistným a rasistickým výročkům na adresu Židů, Romů a homosexuálů. Podle svědků výroky pronesl koncem loňského října ve sněmovně. Ve zprávě o extremismu za první čtvrtletí letošního roku odbor bezpeč-

nostní politiky ministerstva vnitra uvedl, že hnutí SPD převzalo agendu extrémní pravice. Hnutí ale podle zprávy nelze označit za extremistické podle definice používané ministerstvem. Za nenávistnou ideologii SPD kritizovali i zástupci národnostních menšin. Výhrady vůči SPD měl například i bývalý ministr spravedlnosti Robert Pelikán (ANO), který SPD letos v únoru v rozhovoru

v Hospodářských novinách označil za fašistickou stranu. (echo24.cz, 18. 7.)

■ Festival židovské kultury Ha-Makom v Holešově začne už za pár dní. Letos nese podtitul Sto let republiky a mimo jiné přinese připomínku T. G. Masaryka formou výstavy

Masaryk a Svatá země. Novinkou je výlet na hrad Kurovice, kde došlo k unikátnímu nálezů starého nápisu z roku 1656, který zde zanechali uprchlí Židé z litevského Vilna. „Jedná se o světově ojedinělou věc, jsou to velmi pochmurné citace z Tóry, které vyškrabali do omítky,“ upozornil historik holešovské radnice Karel Bartošek. (Slovácký deník, 21. 7.)

■ Festival židovské kultury Šamajim v Třebíči připomene osudy místních lidí odvečených za druhé světové války do koncentračních táborů. „Jednomu z mála přeživších – Pavlu Friedovi – bude při zahájení festivalu předáno čestné občanství města,“ pověděla ředitelka městského kulturního střediska Jaromíra Hanáčková. Přehlídka s koncerty, jež je věnována zachránci židovských dětí Antonínu Kalinovi, se bude v židovské čtvrti konat od 30. července do 4. srpna. (MF DNES, 21. 7.)

■ Navštívíme také tábor, který organizuje Drahomíra Blažková a na kterém se podílí i její rodina, děti nevyjímaje. Tábor čeká i Vladimíra s Romanou a jejich dětmi, i když Romana se tu cítí o poznání lépe než Vladimír. Ten se snaží spíše utíkat do okolních lesů, a jak se ukazuje, vyhýbá se po čas prázdnin také některým pravidlům, která by měl jako halachický Žid dodržovat. Pátý díl dokumentárního seriálu *Dokud nás víra nerozdělí* o lidech, pro které jinnakost není nepřekonatelnou překážkou soužití. Vysílání: 5. 8., 12.50 hod., ČT2. Opakování: 10. 8., ČT2., 11. 8., ČT2. (Scéna.cz, 22. 7.)

jd, ilustrace Jiří Stach

Kalendárium

Před **100 lety, 13. srpna 1918**, se v Brně narodila československá a posléze americká mistryně světa ve stolním tenise **GERTRUDE KLEINOVÁ** (zemřela 9. 4. 1975 v Las Vegas). Moravská rodačka pocházela z velmi chudé židovské brněnské rodiny, která byla do značné míry odkázána na sociální pomoc židovské obce a malá Gertrude si musela přivydělávat na živobytí ještě během studentských let. Ke sportu se dostala v brněnském židovském sportovním klubu Maccabi, kde se nejprve věnovala atletice. Později však „přesedlala“ na stolní tenis, ve kterém dosáhla skvělých úspěchů a ve druhé polovině třicátých let patřila ke světové špičce. Na světových šampionátech v anglickém Wembley v roce 1935 a v Praze roku 1936 získala s československou reprezentací dva tituly mistryně světa v týmových soutěžích. Třetí a zároveň poslední zlatou medaili přidala ve smíšené dvouhře s Miloslavem Hamrem

Gertrude Kleinová ve 30. letech. Foto archiv.

na pražském mistrovství světa. Do její nadějně se rozvíjející kariéry však krutě zasáhla nacistická okupace: v prosinci 1941 byla společně se svým manželem deportována do ghetta v Terezíně, odkud byli oba posléze odvezeni do Osvětimi. Zatímco Kleinové se podařilo vyhlazovací tábor přežít, její manžel byl zavražděn. Holokaustu však unikl trenér Kleinové Eric Vogel, který se stal jejím druhým manželem a doprovodil ji do emigrace do USA v roce 1948. Další významných sportovních úspěchů se však již Kleinová nedočkala. V roce 1994 byla posmrtně uvedena do mezinárodní židovské sportovní Síně slávy.

Před **85 lety, 23. srpna 1933**, zemřel v Kalksburgu u Vídně rakouský architekt, návrhář nábytku a teoretik architektury českého původu **ADOLF LOOS** (narodil se 10. 12. 1870 v Brně). Jeho tvorba je výrazně spjata s osudy pražských a plzeňských židovských podnikatelů, pro které ve dvacátých a počátkem třicátých let navrhoval vily i jejich interiéry, s dcerou jednoho z nich, Claire Beckovou, se roku 1929 dokonce oženil (viz *Rch* 7/2016, 10/2017).

Před **15 lety, 23. srpna 2003**, zemřel v Praze český rozhlasový režisér, herec a překladatel **JOSEF SCHWARZ-ČERVINKA** (nar. 16. 6. 1915 v Luži). Před válkou studoval herectví, v březnu 1938 se mu (spolu s přítelem Pavlem Tigridem) podařilo na poslední chvíli uprchnout

z okupované republiky, poté působil v českém vysílání v BBC. Po návratu z exilu začal v roce 1947 pracovat v Československém rozhlase, kde s přestávkou v roce 1950 (kdy byl propuštěn) působil až do své smrti. Režiroval, inscenoval či herecky ztvárnil několik set básnických, prozaických a dramatických textů, byl též skvělým překladatelem z angličtiny (W. Saroyan, E. A. Poe, W. Faulkner ad.).

O několik dnů později, před **15 lety, 31. srpna 2003**, zemřel Červinkův přítel a kolega z BBC, novinář, publicista, spisovatel, editor, vydavatel a politik **Pavel Tigrid** (pův. jm. Schönfeld; nar. 27. 10. 1917). O jeho rodině, životě a díle jsme psali poměrně nedávno u příležitosti jeho stého výročí narození (viz *Rch* 10/2017), a tak jen připomeňme, že patřil k nejvýznamnějším symbolům odporu proti totalitářským režimům a obrany demokracie a tolerance, které česká společnost kdy měla. K osobnostem, které nyní tak citelně scházejí. **(ra, am)**

ZEMŘELA MARTA DAVOUZE

Čtvrtého července zemřela ve Francii, kde strávila poslední léta života, Marta Davouze, kterou jsme znali především jako Martu Železnou, nakladatelskou redaktorku, a po roce 1990 zejména jako ředitelku Centra Franze Kafky, jehož organizaci a provozu věnovala hodně let i úsilí. Devadesátá léta minulého století měla, zejména ve své první polovině, zvláštní a málokdy se opakující atmosféru i klima. Nezáleželo tehdy, alespoň v některých oblastech, především na tom, co kdo je podle titulu či podle funkce, ale spíš na tom, co opravdu dělá, co umí a jak pro uskutečnění svých nápadů a cílů dokáže získat ty pravé lidi. Jistě k tomu bylo potřeba také sehnat peníze a vytvořit podmínky, ale jak ještě nebylo všechno rozdáno a rozděleno, podařilo se ledacos, co by později ve stejné podobě vzniklo jen těžko.

Marta se Centru Franze Kafky a jeho provozu věnovala s obdivuhodnou energií. Působilo tehdy v prostorách domu proti orloji na Staroměstském náměstí a fungovalo jako klub a nakladatelství, bylo tam Café Milena, výstavní síň a knihovna pro členy centra i pro ostatní zájemce. Byla to vlastně trojjediná firma: Společnost, Centrum a Nakladatelství (vše Franze Kafky).

Když jsme na konci roku 1997 připravovali rozhovor pro *Rch* (otištěný v lednu 2008), bylo už hodně věcí v chodu – vycházely sebrané spisy Franze Kafky a Karla Poláčka, vypisovala se literární soutěž o cenu Maxe Broda, jednalo se o soutěži na Kafkův pomník, právě probíhala výstava Roberta Piesena... Bylo příjemné se tam čas od času zastavit, na program nebo jen tak, na skleničku.

Problémy byly: s nájmem domu, setrvalé s financemi, občas s magistrátem, společnost se stěhovala, měnila personálně a také Marta jednoho dne odešla, ze společnosti a pak i z Čech, aby se usadila ve francouzské Bretani a začala tam žít podle svých představ, jak to ale ostatně do jisté míry dělala vždycky. Také psala a vydávala čtenářsky úspěšné knížky – ale to už je jiná kapitola.

Za své působení v „Kafkárně“, jak jsme té instituci všichni říkali, si rozhodně zaslouží uznání a dobrou vzpomínku. Protože Kafkárna patřila k tomu, co se po devadesátém roce nakonec i docela povedlo a přineslo výsledky. **(jd)**

Irwin Shaw

LÁSKA V TEMNÉ ULICI

■ Paříž, New York, Švýcarsko, zapadlý kout amerického venkova – to všechno jsou místa, která Irwin Shaw, jeden z nejlepších amerických prozaiků 20. století, mistrovsky zachytil ve své povídkové sbírce *Láska v temné ulici*. V jeho civilních příbězích nejednou zazáří lidská něha, nesobeckost, obětavost a upřímný cit. Povídky dosahují po formální stránce vysoké úrovně, vynikají jak vtípnými dialogy, tak skvělou kresbou charakterů.

Vydalo nakl. Prostor v Praze roku 2018 (2. vydání). Z angličtiny přeložila Heda Kovályová; 344 stran, dop. cena 347 Kč (v e-shopu nakladatelství 278 Kč).

Wladyslaw Szpilman

PIANISTA

■ Kniha *Smrt města (Śmierć miasta)*, 1946, č. 2003 pod názvem *Pianista* nepsal autor ani tak pro čtenáře jako spíše pro sebe. Pomohla mu vyrovnat se s šokujícími událostmi, které během holokaustu zažil; vyčistil si díky ní hlavu i srdce a dokázal pak začít znovu. O svých válečných zážitcích totiž téměř vůbec nemluvil. Začátkem šedesátých let se některá nakladatelství pokoušela zpřístupnit tuto knihu dalším generacím čtenářů, ale vyšla až po více než padesáti letech v Německu a v roce 2000 v Polsku. Ve Velké Británii a v USA byl román vyhlášen nejlepší knihou roku 1999 a v roce 2002 byl označen za nejlepší knihu roku i francouzským literárním časopisem *Lire*. Byl přeložen do mnoha dalších jazyků. V Česku zatím vyšel jen jednou, před patnácti lety.

Filmová adaptace Romana Polaňského z roku 2002 je nepochybně jedním z nejdůležitějších válečných snímků všech dob, protože přímo reálně rekonstruuje klima a kolorit doby a vypovídá o historické pravdě díky své jedinečné neustrannosti. Získala tři Oscary, Zlatou palmu v Cannes, deset polských Orlů a další významná ocenění.

Vydalo nakl. Argo (Filmová řada) v Praze roku 2018. Z polštiny přeložila Helena Stachová; 206 stran, dop. cena 248 Kč.

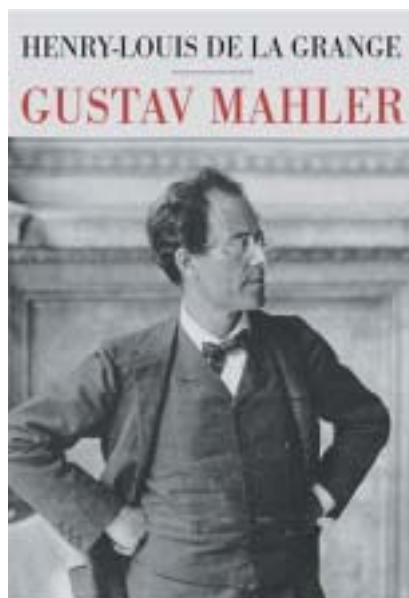
Wolfram Wette

ROTMISTR ANTON SCHMID

Hrdina humanity a zachránce Židů

■ Biografie z pera německého vojenského historika zachycuje osudy příslušníka wehrmachtu, který v době holokaustu jako jeden z mála německých vojáků aktivně a nezištně pomáhal Židům. Za tuto činnost byl odsouzen a 13. dubna 1942 popraven. Příběh Schmidova zdánlivě obyčejného hrdinství lze číst jako románové vyprávění,

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

ale také jako lekci mravnosti pro všechny, kdo se vymlouvají „na dobu“ nebo „na rozkazy“. Kniha je též brilantní ukázkou historické práce o „obyčejném člověku z lidu“, při níž se badatel musí vyrovnat s nedostatkem primárních pramenů.

Vydalo nakl. Prostor v Praze roku 2018. Z němčiny přeložila Daniela Petříčková; 320 stran, dop. cena 327 Kč (v e-shopu nakl. 262 Kč).

Henry-Louis de La Grange

GUSTAV MAHLER

■ Biografie rakouského skladatele Gustava Mahlera z pera jeho nejvýznamnějšího životopisce, francouzského muzikologa Henryho-Louise de La Grange, autora čtyřdílného životopisu tohoto skladatele.

Čerstvě vydaná publikace je autorovým aktuálním počinem z roku 2007, v němž se s úspěchem pokusil o novou, byť stručnější syntézu dosavadních poznatků, prostou jakéhokoli schematismu. Vzhledem k autorově důvěrné znalosti skladatelova života i díla se jedná o mimořádný portrét umělce s českými kořeny, které se nezanedbatelně odrazily i v jeho tvorbě.

Vydalo nakl. Argo v Praze roku 2018. Z francouzštiny přeložila Danuše Navrátilová; 616 stran, dop. cena 448 Kč.

Jan Dvořák, Adam Hradilek

ŽIDÉ V GULAGU

■ Publikace *Židé v gulagu. Sovětské pracovní a zajatecké tábory za druhé světové války ve vzpomínkách židovských uprchlíků z Československa* přináší 21 rozhovorů

s československými uprchlíky židovského původu, kteří se v letech 1939–1941 ocitli v sovětských pracovních či zajateckých táborech. Reprezentují osudy okolo dvou tisíc Židů původem z Československa, kteří se útekem na východ sice vyhnuli útlaku ze strany nacistických a maďarských okupantů či slovenských fašistů, ale většina z nich byla Sověty za nelegální překročení hranice, špionáž a další vykonstruované trestné činy odsouzena k mnohaletým trestům nucené práce v táborech Gulagu.

Specifickou skupinu pak tvořili Židé, kteří buď zběhli, či padli do sovětského zajetí jako členové pracovních jednotek maďarské armády.

Publikace mapuje čtyři vlny útěků – z protektorátu, z nacistického tábora v Nisku, z Podkarpatské Rusi a ze zmíněných pracovních jednotek. Každá kapitola je uvedena popisem okolností vzniku uprchlické vlny a jejích specifík. Na tento úvod pak navazuje soubor rozhovorů s pamětníky, které autoři publikace sami zaznamenali nebo získali z archivů po celém světě. Rozhovory doplňují nedávno odtajněné a zpřístupněné dokumenty a fotografie z archivů NKVD, které se autorům podařilo dohledat zejména v ukrajinských archivech. Kniha vyšla s podporou Nadačního fondu obětem holokaustu.

Vydal Ústav pro studium totalitních režimů v Praze roku 2017. 296 stran, dop. cena 305 Kč.

Gershom Scholem

HLAVNÍ PROUDY ŽIDOVSKÉ MYSTIKY

■ *Hlavní proudy židovské mystiky* jsou dnes už klasickou oborovou prací, již ocení nejen odborníci – hebraisté, religionisté či historici filosofie. Autor vykládá látku systematicky, přehledně a čtivě, takže dílo je přístupné i širší kulturní čtenářské obci. Kniha vyšla nejprve v anglickém autorizovaném překladu již v roce 1941 (Schocken Publishing House) a v němčině pak pod titulem *Die jüdische Mystik in ihren Hauptströmungen* v roce 1957 v nakladatelství Suhrkamp. Dílo bylo přeloženo do řady jazyků a znovu a znovu vydáváno v němčině a v angličtině. Mezi českými hebraisty jej vysoce oceňoval prof. Vladimír Sadek – např. ve své knize *Židovská mystika* (2003), v níž se zabývá převážně kabalou, na Scholema mnohokrát odkazuje. Vydání této knihy v českém překladu zaplňuje velkou mezeru, která v tomto oboru až doposud v české překladové literatuře existovala.

Vydalo nakl. Argo v Praze roku 2018. Z angličtiny přeložil Martin Machovec; 560 stran, dop. cena 498 Kč.

DEN ŽIDOVSKÝCH PAMÁTEK

■ V neděli **12. srpna** bude v rámci druhého ročníku Dne židovských památek v ČR otevřeno přes padesát vybraných židovských památek v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Návštěvníci budou moci zhlédnout i hřbitovy a synagogy, které nejsou volně přístupné nebo prošly v posledních letech nákladnou rekonstrukcí. Akci pořádá Židovská obec v Praze ve spolupráci se Správou budov a hřbitovů a. s. Matana, Federací židovských obcí v ČR, židovskými obcemi v Brně, Karlových Varech, Liberci a Teplicích a také s dalšími regionálními partnery. Konání Dne židovských památek je podpořeno příspěvkem Nadačního fondu obětem holokaustu.

„Ačkoli je Den židovských památek zaměřen především na regionální památky, v Praze budou moci návštěvníci zdarma navštívit Jeruzalémskou synagogu, kde jsou umístěny expozice dokumentující obnovu židovských hřbitovů a synagog po roce 1990,“ uvádí Pavel Veselý z pražské obce, hlavní koordinátor akce.

Upozornil, že mezi letos zpřístupněnými objekty návštěvníci naleznou například židovský hřbitov v Kolíně, který lze po Starém židovském hřbitově v Praze pova-

Synagoga v Mikulově. Foto JD.

žovat za druhý nejvýznamnější židovský hřbitov v České republice.

Do Dne židovských památek je zapojeno i 15 nedávno rekonstruovaných objektů z projektu Revitalizace židovských památek 10 hvězd, které bude možné navštívit za zvýhodněné vstupné. Památky budou přístupné většinou od 10.00 do 17 hodin. Pokud celodenní otevření není z různých důvodů možné, bude památka přístupná alespoň v části uvedeného času. Konkrétní otevírací časy budou uvedeny v týdenním předstihu v každém detailu památky v mapě lokalit, kterou naleznete na <https://sites.google.com/site/denzidovskychpamatek/mapa-lokalit>.

ULOUPENÉ UMĚNÍ V JERUZALÉMSKÉ SYNAGOZE

■ Židovská obec Praha zve na výstavu *Uloupené umění* v Jeruzalémské synagoze (Jeruzalémská ulice, Praha 1), která při-

KULTURNÍ POŘADY

bližuje problematiku výzkumu proveniencí uměleckých děl zkonfiskovaných v období druhé světové války a způsoby, jakými byl v průběhu nacistické okupace zabavován židovský majetek.

Je přístupna do **31. 8.**, otevřeno denně kromě soboty a židovských svátků vždy od 10 do 17 hodin.

VARHANNÍ KONCERT A PROHLÍDKA

■ V srpnu pokračuje cyklus varhanních koncertů v Jeruzalémské synagoze: dne **15. 8.** od 18.00 hraje Martin Moudrý. Program: Martin Moudrý – *Improvizace*; Max Reger: *Monologe*, op. 63 (výběr). Vstupné je dobrovolné.

■ Dne **30. 8.** se v synagoze od 19 hodin koná komentovaná prohlídka s úvodním varhanním koncertem Václava Petera. Vstupné: dospělí 80 Kč, děti do 6 let zdarma; děti 6–15 let a studenti 50 Kč.

SYNAGOGA TURNOV

■ Dne **25. 8.** od 18 hodin se v synagoze koná koncert skupiny Rejbele, která zahraje klezmer, jidiš a balkánské písně.

■ Po dobu prázdnin až do konce září bude na ženské galerii přístupna výstava obrazů s názvem *Sedmiramenný svícen*.

Zahrnuje díla s židovskými motivy od Petra-Lubomíra Štichy a jeho kolegů umělců Dana a Any Neamuových, Ludmily Dyakonchuk, Montí Kubrika, Radka Skopce a Martina Šrámka.

Výstava je přístupná v otevírací době synagogy, denně od 9 do 17 hodin, v září je v pondělí zavřeno.

DESET HVĚZD

■ Rekonstruované synagogy Čech a Moravy zvou v létě kromě svých stálých expozic na zajímavé výstavy a kulturní akce. V synagoze v **Mikulově** lze do konce září zhlédnout bronzové plastiky Václava Kostrohryze; synagoga v **Úštěku** zve do konce srpna na výstavu kreseb Marka Podwala, věnovaných právě židovským památkám, které byly rekonstruovány v letech 2010–2014 v rámci projektu Deset hvězd; dne **11. 8.** od 17 hodin se v synagoze koná kytarový recitál Josefa Gušlbauera; v bývalé židovské škole v **Jičíně** (Židovská 100) můžete vidět výstavu fotografií z Izraele od Lukáše Falteiska a maleb *Krajiny Izraele* od Máří Mikšanikové. Více o programech viz www.10hvезд.cz.

JIČÍNSKÝ ŠOULET

■ Minifestival židovské kultury v Jičíně se letos koná **26. srpna** a jeho organizátor, o. p. s. Baševi, zve na následující program: v 10 hodin začíná komentovaná prohlídka v Jičíně-Sedlčích (sraz před hřbitovem); od 14 hodin se koná přednáška historičky Heleny Krejčové o uloupeném umění v době nacismu (v domě Ži-

Synagoga v Jičíně. Foto Jiří Stach.

dovská 100) a od 18 hodin se uskuteční koncert skupiny Rejbele, která v synagoze zahraje klezmer, jidiš a balkánské písně.

PŘÍBĚHY TICHÉHO ÚDOLÍ

■ Středočeské muzeum v Roztokách připravilo výstavu mapující osudy židovských osobností, které v Roztokách před válkou žily a postavily zde své architektonicky pozoruhodné vily. Z nich je pak vyhnala nejprve nacistická a pak komunistická zvůle.

Výstava je přístupná na panelech na prostranství před rekonstruovanými ateliéry sochařky Zdeny Braunerové, přístupná je do 28. října, od středy do neděle, 10–18 hodin. Vstup zdarma (více viz minulé číslo *Rch*).

FESTIVAL UM UM

■ Ve dnech **17.–19. srpna** se ve Staré Lubovni na Slovensku koná již posedmé komunitní festival současného divadla a umění Um Um. Jeho cílem je propojovat současné umění s multietnickou historií a tradicemi staré Spiše. Každý rok je zaměřen na vztahy mezi některými z mnoha etnik, která se zde setkávala, střetávala, ovlivňovala – a z nichž některá se v oblasti setkávají, a dokonce i prolínají dodnes. Tématem loňského ročníku byl vztah Slováků s Čechy a Rusíny, letos se účastníci soustředí na vztah Němců, Židů a Slováků ve Staré Lubovni.

Třidenní festival je založen na uměleckých výstupech vzájemně se doplňujících čtyř multimediálních projektů, nazvaných Symposium Theatrum, Symposium Pictum, Symposium Musicum a Observatorium. Doplňují je divadelní a hudební produkce, diskuse, filmové projekce, workshopy i další doprovodné programy pro dospělé i děti (více o programu viz umumfestival.com).

NOVÉ KAMENY ZMIZELÝCH

■ Ve dnech **16. a 17. srpna** bude Günter Demnig v Praze pokládat 23 kamenů zmizelých (Stolpersteine). Nové pamětní kameny budou položeny na následujících místech

a v těchto časech: **16. 8.** 19.00: Lucemburská 40; **17. 8.** 8.00: Platněřská 9; 9.00: Lodecká 3; 9.45: Železná 20; 10.30: Dlouhá 52; 11.30: Veletřní 17; 12.30: Jugoslávských partyzánů; 13.30: Pod Vyhliškou 13; 15.30: Legerova 33; 16.15: Bělehradská 61; 17.15: Sekaninova 38 a v 18.15: Stroupežnického 522.

VÝSTAVA V TRENČÍNSKÉ SYNAGOZE

■ *Toto som napísal, toto som namalovala.* Pod tímto názvom se v synagoze v Trenčíně uskutečnila 4. července vernisáž výtvarnice Katariny Zemkové. Své básně přednesl známý slovenský básník, esejista a textař řady hitů a muzikálů Ján Štrasser. Hudební doprovod zajistila Eliška Magalová skladbami z filmů *Schindlerův seznam* a *Bídníci*. Výstava potrvá do **9. srpna** a je přístupná od pondělka do pátku mezi 10.00 a 17.00 hodinou.

ERRATA

■ Omlouváme se čtenářům za chybu v článku *Děti Maislovky* (*Rch* 6/2018, str. 17). V textu je zmíněna Velká Cerekev, jedná se samozřejmě o městečko Nová Cerekev.

ZEMŘEL LUDĚK ELIÁŠ

Ve věku 95 let zemřel 10. července herec, režisér, divadelní ředitel a publicista

Uděkk Eliáš, 2013. Foto archiv.

a také čestný občan města Ostravy Luděk Eliáš (pův. jménem Eckstein).

Narodil se roku 1923 ve Slaném. Za německé okupace nemohl dokončit gymnaziální studia, jako Žid byl posláze roku 1942 s rodiči internován v terezínském ghettu. Poprvé se zde dostal k divadlu. Z Terezína byl deportován do Osvětimi

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

a Sachsenhausenu, přežil i pochod smrti. Po válce nastoupil vojenskou službu, již absolvoval v Armádním uměleckém souboru, poté získal angažmá v oblastních divadlech ve Slaném, v Písku a Českých Budějovicích, zatímco jeho bratr Zdeněk v roce 1948 emigroval a stal se jedním z prvních redaktorů Rádia Svobodná Evropa. Roku 1956 nastoupil L. Eliáš do ostravského Divadla Petra Bezruče a v letech 1961–1966 zde působil jako ředitel, několik her také sám režíroval, zahrál si i ve filmu. V letech 1966–1970 pracoval v ostravském studiu České televize, a to jako moderátor, dramaturg a vedoucí umělecké redakce. Po sovětské okupaci v srpnu 1968 vysílal několik dní z ještě svobodného improvizovaného studia v prostorách vysílače v Hošťálkovicích. Za normalizace byl z televize propuštěn a vrátil se k herectví, v Divadle Petra Bezruče působil do poloviny osmdesátých let. Po pádu komunismu se objevil v několika filmech a televizních inscenacích (*Největší z Pierotů*, *Píseň o lítosti* ad.). O jeho životních osudech natočil Petr Lokaj dokument *Osud č. A2026*.

Až do smrti přednášel, především pro středoškoláky (ale nejen pro ně), o své zkušenosti z holocaustu, o pobytu v ghettu, koncentračních táborech, pravidelně jezdil se studenty do Osvětimi. Přátelé a lidé, kteří měli možnost L. Eliáše poznat, hovoří o jeho velké životní síle a optimismu. V rozhovoru pro *Lidové noviny* odpověděl na otázku „Prožil jste hodně dramatický život, cítil jste někdy skutečnou beznaděj?“ takto: „Nepřipouštěl jsem si to. Asi cítil, ale nechtěl jsem to přijmout, poněvadž to člověka ubíjí a bere mu to jistotu, naději a znervózňuje ho to a vůbec je to ošklivý stav. Vždycky to nějak musí jít.“

Pohřeb se uskutečnil v úzkém rodinném kruhu. red

ZEMŘELA VĚNCESLAVA DEZORTOVÁ

Dne 18. července podlehla dlouhé a těžké nemoci ve věku 74 let novinářka a spisovatelka Věnceslava Dezortová. Autorka několika životopisných knih a dvou detektivních příběhů spravovala též pečlivě a obětavě fotoarchiv svého manžela Jovana Dezorta. Spolupráce s ní jsme si velmi vážili, její ochota a laskavost nám budou scházet. red

ODKUD POCHÁZELI A. GOLDSTEIN ČI J. BRADY

(dokončení ze str. 20)

Hrob nechal zhotovit jeho syn Jakob působící v Milevsku ve funkci kantora synagogy. Abraham byl dědem Jakobova syna Angela (1889 Milevsko–1947 Tel Aviv), pozdějšího právníka a poslance československého parlamentu za Židovskou stranu. ANGELO GOLDSTEIN se ve své profesi zabýval legislativními návrhy zákonů a věnoval se i problematice antisemitismu.

Další zajímavý milevský náhrobek stojí nad hrobem ročního Pavla Klinebergera (1900) a připomíná zdejší působení jeho otce, advokáta, stoupence T. G. Masaryka a později významného představitele česko-židovského hnutí, JUDr. THEODORA KLINEBERGERA, známějšího pod svým novým jménem Bohdan (1859 Rataje u Bechyně–1928 Praha). Iniciály B. K. jsou dochované na průčelí Klinebergerova secesního domu č. p. 156 na Husově náměstí v Milevsku.

Nejznámějším rodákem ze Stádlce je JUDr. JOSEF ŽALUD (1850–1923), advokát, zemský poslanec a autor učebnice židovského náboženství, který působil většinu života v Praze a patřil mezi zakladatele česko-židovského hnutí. Josef, hebrejským jménem Wolf ben Baruch, byl pohřben na Novém židovském hřbitově v Praze (sekce XIII, řada 11, hrob 32). Na hřbitově ve Stádlci jsou pohřbeni jeho předci a příbuzní z rodin Žaludů a Skallových. Josefův děd Rudolf Skalla, zesnulý roku 1835, zaujímal na počátku třicátých let 19. století ve Stádlci význačné postavení a vlastnil v synagoze čestné sedadlo č. 1 vedle aronu ha-kodeš.

Hlavní mladovožickou židovskou rodinou byli Synkovi, v 19. století psaní většinou Sinkovi. Na hřbitově v Mladé Vožici na katastrálním území Běleč se nachází patnáct náhrobků rodiny, která byla v 19. století značně rozvětvená. Na základě archivních dokumentů lze sledovat její kořeny až do druhé poloviny 17. století, kdy přišla do Vožice z Roudnice nad Labem. Příjmení Sinek se na náhrobcích vyskytuje až v 19. století, předtím se v hebrejských nápisech rodina označovala místem působení „Woschitz“. Mezi jejími členy nacházíme Jacoba Sinka (Jaakov Cvi, syn Avrahama a Sary, 1895). Jacob byl dědem příslušníku komunistického odboje za druhé světové války OTTY a VIKTORA SYNKOVÝCH (1900/1903–1941), popravených nacisty. IVA STEINOVÁ

ŽNO BRATISLAVA

V **augustu** oslávia narodeniny: pán Ing. Michal Bednár – 74 rokov; pán Juraj Drobný – 78 rokov; pán Ondrej Engel – 72 rokov; pani Mgr. Viera Fischerová – 75 rokov; pán Egon Gál – 78 rokov; pán Jack Händler – 71 rokov; pán Ivan Kamenec – 80 rokov; pani Eva Kozmová – 81 rokov; pán Ing. Pavol Lager – 70 rokov; pani Žaneta Maklaková – 79 rokov; pani Mariana Maruniaková – 72 rokov; pani Mária Nemešová – 80 rokov; pán František Rajecký – 75 rokov; pani Eva Reichová – 83 rokov; pán Ing. Juraj Stein – 71 rokov; pán Ing. Peter Szalai – 80 rokov; pani Laura Španíková – 96 rokov; pani Natália Tagerová – 85 rokov; pani Elvira Weissová – 103 rokov, a pán Igor Zelina – 72 rokov. Želáme im pevné zdravie a spokojnosť.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Srdečne blahoželáme dlhoročnému predsedovi obce Jurajovi Turčanovi k jeho veľkému sviatku 80. narodenín, ktoré oslávi 9. augusta. Celá obec praje veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **srpnu** oslaví své narodeniny pani Milena Balbinderová, nar. 12. 8. – 83 let; pani Tereza Balbinderová, nar. 1. 8. – 33 let; pan Peter Fischer, nar. 29. 8. – 72 let; pan Benjamin Samuel Ondra, nar. 15. 8. – 22 let; pani Zuzana Prudilová, nar. 17. 8. – 63 let; pan František Redlich, nar. 9. 8. – 86 let; pan Tadeáš Natanael Selinger, nar. 13. 8. – 19 let; pani Milena Schwoiserová, nar. 12. 8. – 62 let, a pani Eva Solařová, nar. 18. 8. – 83 let. Přejeme jim všechno nejlepší, hlavně dobré zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Irena Dousková, nar. 18. 8. – 54 let, a pan MUDr. Bohumil Skála, PhD., nar. 29. 8. – 63 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **srpnu** oslaví narodeniny pan Ing. Hanuš Spira, nar. 17.8. – 84 let. Přejeme mu všechno nejlepší do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

Blahoželáme našim členom, ktorí v **augustu** slávia sviatok narodenín: pán Juraj Adamec – 66 rokov; pán PhDr. Ivan Kamenský – 77 rokov; pán Ľudovít Laufer – 76 rokov; pán Milan Krendželák – 64 ro-

kov; pán Tomáš Mittelmann – 71 rokov; pani MUDr. Judita Štecová – 88 rokov; pani PhDr. Jana Teššerová – 70 rokov, a pani Irena Vasilková – 96 rokov.

Jubilantom prajeme všetko najlepšie.

Ad mea veesrim šana!

ŽO LIBEREC

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Ing. Kateřina Burešová, nar. 9.8. – 68 let; pan Michal Abraham, nar. 10.8. – 68 let; pan Jindřich Steindler, nar. 11.8. – 95 let; pani Helena Mejstříková, a pani Marie Deličová, nar. 30.8. – 71 let. Přejeme jim všechno nejlepší, hlavně dobré zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **srpnu** oslaví životní jubileum: pani Marie Bínová, nar. 9.8. – 80 let; pan Jindřich Buxbaum, nar. 30.8. – 65 let; pani Simona Dorazilová, nar. 7.8. – 46 let; pani Jaroslava Gregorová, nar. 24.8. – 72 let; pani Miluška Ottová, nar. 19.8. – 75 let; pan Milan Hein, 13.8. – 72 let, a pan Šimon Hrbek, nar. 30.8. – 23 let. Přejeme jim vše nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OSTRAVA

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Libuše Bártová, nar. 31.8. – 72 let; pan Bronislav Buček, nar. 31.8. – 40 let; pan David Färber, nar. 13.8. – 43 let; pani Milada Filipová, nar. 29.8. – 44 let; pan Rudolf Gross, nar. 1.8. – 72 let; pani Lidia Kohutková, nar. 4.8. – 8 let; pani MUDr. Věra Lasáková, nar. 8.6. – 72 let; pani Marie Lichnovská, nar. 21.8. – 90 let; pan Ladislav Madrý, nar. 12.8. – 88 let; pani Drahomíra Nicielníková, nar. 29.8. – 73 let, a pan Vladislav Roman, nar. 21.8. – 71 let.

Vše nejlepší do dalších let přeje celá židovská obec. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO PLZEŇ

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Eva Košková, nar. 1.8. – 34 let; pani Eva Vál-

ková, nar. 5.8. – 89 let; pani Bc. Jana Šperlová, nar. 5.8. – 46 let; pani JUDr. Jindřiška Weiniger, nar. 6.8. – 67 let; pan Karel Šubrt, nar. 20.8. – 69 let; pan Radek Uhel, nar. 28.8. – 43 let, a pan Ing. Jiří Tanzer, nar. 31.8. – 81 let. Všem jubilantům přeje hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **srpnu** oslavují narodeniny: pani Eva Čepelková, nar. 15.8. – 84 let; pani Cecílie Dobiášová, nar. 17.8. – 91 let; pani Jana Dubová, nar. 30.8. – 92 let; pani Libuše Dudková, nar. 22.8. – 87 let; pani Zuzana Ledvinová, nar. 5.8. – 88 let; pani Mariana Müllerová, nar. 16.8. – 98 let; pan Ota Sofr, nar. 7.8. – 86 let; pan Jindřich Steindler, nar. 11.8. – 95 let; pani Marieta Šmolková, nar. 10.8. – 97 let; pan Petr Vogel, nar. 12.8. – 81 let; a pani Igor Wasserbeger, nar. 1.8. – 81 let, a pani Raja Žádníková, nar. 25.8. – 89 let. Oslavencům přejeme hodně zdraví a spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

Dne 25. 6. zemřel ve věku 92 let pan Ing. Pavel Král.

Dne 29. 6. zemřela ve věku 82 let pani Inna Rottová, autorka oblíbených románů, povídek a detektivních příběhů. Se zesnulou jsme se rozloučili 29. června v obřadní síni Nového židovského hřbitova, obřad provedl vrchní pražský rabin David Peter.

V pondělí 23. 7. zemřela ve věku 94 let pani Judita Horáková. Pohřeb se konal 27. 7. na Novém židovském hřbitově, obřad provedl vrchní zemský rabin K. E. Sidon.

Zichronam livracha!

ŽNO RIMAVSKÁ SOBOTA

V mesiaci **august** oslaví narodeniny: pani Ema Koreňová – 67 rokov; pani Helena Lennerová – 80 rokov, a pán Ing. Zoltán Wirtschafter – 64 rokov. Želáme im pevné zdravie a spokojnosť.

Ad mea veesrim šana!

ŽO TEPLICE

V **srpnu** oslaví své narodeniny: pan Tomáš Pulc, nar. 20.8. – 49 let; pan Michal Lebovič, nar. 13.8. – 55 let, a pani Renata Becková, nar. 25.8. – 40 let.

Celá teplická obec jim přeje hodně zdraví a osobní spokojenosti. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **srpnu** oslaví narodeniny pani Renata Lančová. Celá obec přeje naši člence hodně zdraví a spokojenosti.

IZRAEL ZACHRÁNIL BÍLÉ PŘILBY ZE SÝRIE

V červenci se izraelské armádě povedla odvážná mise: záchrana několika stovek syrských záchranářů, které Asadova vláda považuje za nepřátele a při postupu vládních jednotek na jih se ocitli ve smrtelném nebezpečí. Dobrovolnou civilní záchranářskou skupinu v Sýrii, Bílé přilby, založil roku 2012 bývalý britský zpravodaj a podporovaly ji veřejně i soukromé zdroje na Západě. Členové skupiny (zhruba tři tisíce mužů) po dobu válečného konfliktu působili ve všech oblastech Sýrie a pomáhali obětem násilí: evakuovali lidi z ohrožených míst, vyprošťovali je ze sutin po bombardování, poskytovali zdravotnickou pomoc, dopravovali zraněné do nemocnic. Zachránili přes sto tisíc lidských životů, sami přišli při náletech vládních syrských a ruských jednotek o dvě stovky mužů. Roku 2016 byla skupina nominována na Nobelovu cenu míru.

Izraelci na žádost USA a západních zemí evakuovali přes Golanské výšiny 420 záchranářů a jejich rodin a převezli je do Jordánska. Nyní čekají na azyl, který jim nabídly Velká Británie, Německo a Kanada. Syrská vláda evakuaci odsoudila jako „zločinný akt“. Stovky dalších příslušníků Bílých přileb zůstávají v ohrožení.

SPORY V BRITSKÉ LABOUR PARTY

Labouristé pod vedením Jeremyho Corbyna nadále řeší problémy s antisemitismem. Naposledy se spory vyostřily poté, co vedení LP odmítlo přijmout pracovní definici antisemitismu ve znění, jak ji formulovala organizace IHRA (Mezinárodní aliance pro připomínání holocaustu). Přesněji řečeno: definici bylo ochotno přijmout, ale nikoli všechny příklady, které zahrnuje a které ilustrují současný antisemitismus. K těm patří i taková kritika židovského státu, která se vymyká měřítkům, jež jsou používána v případě jiných států, tvrzení, že samotná existence Izraele je rasistická, porovnávání „současné izraelské politiky“ s nacisty ad. Zatímco britská vláda, stejně jako vlády řady dalších evropských zemí (včetně ČR) definici akceptovala, vedení labouristů přijalo vlastní, v níž vynechalo zmínky o Izraeli.

ŽIDOVSKÝ STÁT DLE ZÁKONA

Krátký text „zákonu o židovském státě“, který v červenci prošel izraelským parlamentem poměrem hlasů 62 : 55, vyvolal

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Bílé přilby v akci. Foto archiv.

řadu negativních reakcí, především u izraelskoarabských poslanců a představitelů drúzů; jako netolerantní jej kritizuje i mnoho Izraelců a Židů z diaspory. Kritici pokládají za problematické hlavně to, že zákon změnil status arabštiny (dosud jednoho z oficiálních jazyků země) a část o vztahu Izraele ke světovému židovství. V zákoně se stanovuje, že stát bude investovat prostředky do zachování izraelské příslušnosti ke světovému židovství v diaspoře, ale nikoli doma v Izraeli. Ustanovení prosadili poslanci ultraortodoxních stran, kteří se tak snaží zabránit tomu, aby Izrael přijal konzervativní a reformní formu judaismu. Prezident Rivlin nazval zákon „zbraní v rukou našich nepřátel“.

SYNAGOGA ZŮSTÁVÁ

Radnice v holandském městě Deventer odmítla plán developera přeměnit místní velkou synagogu, postavenou v neomaurském stylu, v restauraci. Nepříliš početná deventerská židovská komunita, většina jejichž členů byla zavražděna za holocaustu, nedokázala budovu (registrovanou jako národní památka) udržovat, a tak ji před lety prodala místní církvi; a od té ji pak koupil turecký developer Ajhan Sahin. Radnice rozhodla, že Sahinův plán „je v rozporu s charakterem budovy“.

TECHNOLOGIE POMOHLY

Během mezinárodní mise na záchranu dvanácti thajských chlapců, kteří se svým

fotbalovým trenérem uvízli v červnu během monzunového období v zatopeném jeskynním komplexu a jejichž pobyt v ohrožení sledoval celý svět, sehrála klíčovou úlohu Izraelci vyvinutá technologie. Izraelská firma Maxtech Network dokázala v podmínkách, kdy běžné vysílačky nestačily, poskytnout přístroj, jenž zajistil hlasové, datové a obrazové spojení mezi uvězněnými fotbalisty a záchranáři. Další izraelská firma Radwin poskytla bezdrátový komunikační systém, díky němuž mohli záchranáři koordinovat akce mezi sebou.

ZEMŘELA REKORDMANKA

Dne 29. června zemřela ve věku 72 let po dlouhé a těžké nemoci bývalá elitní polská atletka Irena Szewińska. Sedminásobná olympijská medailistka dominovala ve sprinterských závodech a skoku do dálky a jako jediná držela současně světové rekordy na tratích 100, 200 a 400 metrů.

Narodila se v židovské rodině v Leninogradu, když jí byl rok, přestěhovali se do Varšavy (odkud pocházel otec). Jako osmnáctiletá získala stříbro na olympijských hrách v Tokiu, na všech dalších OH získávala za své světové rekordy zlaté medaile. Byla také pětinasobnou vítězkou mistrovství Evropy, na kterém získala celkem deset medailí. V roce 1974 byla vyhlášena nejlepší sportovkyní světa, v evropské sportovní anketě zvítězila dvakrát. Po skončení aktivní kariéry pracovala jako funkcionářka. Byla členkou Mezinárodního olympijského výboru a místopředsedkyní Polského olympijského výboru. Roku 1981 byla Irena Szewińska uvedena do Mezinárodní židovské sportovní síně slávy. (am, ztis.cz)

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Distribuci pro předplatitele provádí v zastoupení vydavatele společnost Česká pošta a. s. Objednávky na bezplatné infolinie České pošty 800 300 302 nebo 954 302 007 (16), písemně na adrese: Česká pošta, s. p. oddělení periodického tisku Olšanská 38/9, 225 99 Praha 3, e-mail: postabo.prstc@cpost.cz. Předplatné pro Slovensko MAGNET press, Slovakia s.r.o. P.O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí využívá administrace Roš chodeš. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 8. 2018. **Cena 20 Kč (0,90 €)**